

Калі характары раскрываюцца ў дзеянні

ДРАМАТЫЧНЫЯ ЖАНРЫ

Асноўнай асаблівасцю драматургічнага спосабу адлюстравання жыцця з'яўляецца паказ чалавека ў напружаным скразным дзеянні, раскрыццё яго характару праз паводзіны, учынкi, выказванні. Гэтым драматычныя творы блізкія да эпічных. Але ў эпасе аўтар звычайна расказвае пра тое, што адбылася з героямі раней, пра падзеі, якія ўжо прайшлі. У драме дзеянне адбываецца непасрэдна на нашых вачах. Тут няма аўтарскага аповеду, апісання, зрэдку сустракаюцца толькі тлумачэнні таго, як выглядае сцэна, ды *рэмаркі* — аўтарскія заўвагі па ходзе дзеяння.

Драматычныя творы маюць форму *дыялогу* (размовы дзвюх асоб) або *палілогу* (размовы некалькіх асоб). Але ж дыялог часта прысутнічае і ў эпічных жанрах: раманах, аповесцях, апавяданнях. Аднак у драматычных творах ён непасрэдна звязаны з дзеяннем, *канфлікт-там* — вострым сутыкненнем паміж героямі, барацьбой характараў, якія ляжаць у аснове сюжэта і рухаюць дзеянне. Побач з дыялогам у драме мы нярэдка сустракаем *маналог* — разгорнутае эмацыянальнае выказванне, разважанні героя, звернутыя да гледача ці чытача. Гэта збліжае драматычныя творы з лірыкай.

Асобныя невялікія фразы герояў называюцца *рэплікамі*.

Персанажы драматычнага твора нібы самі сябе характарызуюць — аўтар нідзе прама не выказвае сваёй ацэнкі падзей і ўчынкаў герояў.

Аднак драматург прыдумаў кожнае слова ў творы, і чытачам трэба быць уважлівымі да яго пазіцыі, якая выяўляецца праз рэмаркі, кароткія апісанні дзеючых асоб у пачатку п’есы, іх моўную характарыстыку, імёны, мянушкі.

Важным сродкам выяўлення аўтарскай пазіцыі з’яўляецца падтэкст (тое, што маецца на ўвазе, але дасціпна схавана ў сюжэце, асаблівасцях развіцця канфлікту), які заўсёды прысутнічае ў драматычным творы і ўзмацняе яго цікавасць.

Драматычны твор (п’еса) звычайна пішацца для пастаноўкі на тэатральнай сцэне. Ён служыць літаратурнай асновай для спектакля, якому ўласцівы спецыфічныя сродкі мастацкай выразнасці: ігра акцёраў, дэкарацыі, грым, касцюмы, музычнае афармленне. Над спектаклем працуе вялікая колькасць спецыялістаў-прафесіяналаў: рэжысёры, кампазітары, мастакі-дэкаратары, гукааператары і г. д.

Сувязь драматычных твораў з тэатрам абумоўлівае іх будову, кампазіцыю. Яны не могуць быць вельмі вялікімі па аб’ёме, перагружанымі шматлікімі сюжэтнымі лініямі, дзеючымі асобамі. Сюжэт п’есы звязаны з тым, што ў спектаклі звычайна ёсць антракт — перапынак у дзеянні, які аддзяляе адну вялікую частку твора (*дзею, акт*) ад другой. Падчас антракту звычайна істотна мяняюцца дэкарацыі. Гэта звязана са значнымі часавымі ці змястоўнымі зменамі ў тэксце драматычнага твора. Меншыя сэнсава закончаныя часткі п’есы — *з’явы* ці *карціны* — характарызуюцца з’яўленнем новых дзеючых асоб ці нязначнымі зменамі падзей (адсюль і назвы гэтых частак твора).

Самыя даўнія з драматычных жанраў — трагедыя і камедыя. Яны бяруць свой пачатак з народных прадстаўленняў, якія разыгрываліся ў час розных свят, карнавальных відовішчаў у Старажытнай Грэцыі. Пазней узнік і такі жанр, як уласна драма.

Такім чынам, слова *драма* можа абазначаць як род літаратуры, так і літаратурны жанр.

Трагедыя — драматычны жанр, у аснове якога ляжыць вельмі востры канфлікт. Непрымірымая барацьба супрацьлеглых сіл тут звычайна заканчваецца смерцю галоўнага героя.

Камедыя — драматычны жанр, у якім камічна, у смешным выглядзе з мэтай крытыкі паказваюцца з’явы жыцця, часцей адмоўныя.

Драма — жанр літаратуры, у аснове якога — востры канфлікт, што выяўляецца праз дзеянні, учынкi герояў, іх гарачыя маналогі і дыялогі, але не заканчваецца трагічнай развязкай.

Янка Купала

ПАЎЛІНКА

Камедыя ў двух актах

Асобы

Сцяпан Крыніцкі, засцяпковы шляхціч, 45 г.

Альжбета, яго жонка, 40 г.

Паўлінка, дачка Крыніцкіх, 19 г.

Пранцісь Пустарэвіч, сваяк Крыніцкіх, 50 г.

Агата, яго жонка, 43 г.

Якім Сарока, настаўнік, 25 г.

Адольф Быкоўскі, 24 г.

Госці, музыкі

Рэч адбываецца да рэвалюцыі ў хаце Крыніцкіх.

АКТ ПЕРШЫ

Абшырная святліца. Направа ад публікі — вокны ў сад, бліжэй да аркестра — стол; каля стала — лавы і табурэцікі, над сталом — вісячая недарагая лампа, на сцяне — абразы. Налева — дзверы ў сенцы, бліжэй да аркестра — куфар. Напроці — сцяна і дзверы ў бакоўку (каморку); справа пры сцяне ад бакоўкі — ложак, засланы коўдрай, у галавах высока накладзена падушак; налева — у кутку — печ; на сцяне стрэльба, старасвецкі з гірамі гадзіннік і некалькі тандэтных¹ малюнкаў. Час — асенні вечар перад Пакровамі.

¹ *Тандэтных* — тут: недарагіх, танных.

З'ЯВА I

Паўлінка адна.

Стройная і досыць прыгожая дзяўчынка. Адзеўшыся ў недарагую крамніну¹, але чысценька; без хусткі — у валасах колькі грабенчыкаў. Сядзіць на ложку і пільна шые крамны кафтанік. Як падымаецца заслона, Паўлінка пяе.

Ой, пайду я лугам, лугам,
Дзе мой мілы арэ плугам;
Ой, пайду я лугам, лугам!
Ён арэ поле валамі,
А я плачу ўсё слязамі;
Ён арэ поле валамі.
(*Перастаўшы пець.*)

Э-э, штось не пяецца сягоння. Неяк сэрцайка трасецца, як бы хто яго знячэўку перапужаў. А мо гэта песня вінавата? Даліпантачкі аніяк не магу сама з сабой да ладу прыйсці. А ну, на шчасце зачну другую. Якую ж бы тут? Ага!.. (*Пяе.*)

Дый чаго ж ты, дуб зялёны,
Пахінаешся?
Дый чаго ж ты, мой міленькі,
Задумляешся?

(*Пеючы, падыходзіць да акна і паглядае, пасля ізноў садзіцца.*)

А ўсё-такі нешта нецікава на сэрцы. І чаго яму, бедненькаму, не стае? Піць і есці, дзякаваць богу, хватае, часам татка дае грошы і на сукенкі... Чаго, чаго, здаецца, тут хацець?.. Ох, ох, як жа маркотненька! Проста хоць збірай манаткі ды йдзі ўпрочкі з хаткі. Ужо вечарэ: зараз не будзе як шыць, а трэба сягоння канешне кончыць. Заўтра Пакровы... у Міхалішках кірмаш... Эх, эх, каб хаця той прыйшоў, каго так хочацца сягоння пабачыць. (*Садзіцца пры акне і пачынае зноў, шыючы, пець.*)

Ой, ляцелі гусі дый з-пад Беларусі,
Селі яны, палі на сівым Дунаі!
Селі яны, палі, ваду замуцілі
Дый нас, маладзенькіх, з сабой разлучылі.

¹ *Крамніна* — тканіна, вопратка, купленая ў краме.

Бадай тыя гусі марне запрапалі,
Як мы любіліся — цяпер перасталі.
(Паглядзеўшы ў акно.)

Ну, ужо зусім няма як без агню шыць! Зараз трэба запаліць лямпу. Цямнее і цямнее, ночка набліжаецца, а яго як няма, так няма! А шчыра абяцаўся, шэльма, напэўна прыйсці. (*Шукае запалак і запальвае лямпу.*) І што гэты тата да яго мае. З таго часу, як даведаўся, што ён на мяне мілым вокам паглядае, усё роўна як чорная кошка між імі перабегла. Ён-то нічога, але тата — дык жыўцом бы яго з'еў. Ну, але тата — сваё, Якім — сваё, а я — сваё. Паглядзім, чый верх будзе: таткаў, ці мой, ці яго? (*Падумаўшы.*) Казаў, прыйдзе сягоння, каб там і ліха гарэла. «Трэба, кажа, сякую ці такую зрабіць пастанову. Мы, кажа, не дзеці — маем свой розум і можам сабой пакіравацца. Толькі ты, кажа, Паўлінка, павінна на гэта прыстаць канешне, бо іначай, кажа, згінем, як рудыя мышы...» (*Ускочыўшы.*) Ай! Нехта ідзе. Ён, ён, напэўна, ён!

З'ЯВА II

Паўлінка, Якім.

Якім. Вось і я — як тут быў! Добры вечар яснепекнай панне Паўлінцы. Што, золатца маё ненагляднае, прачакалася трохі мяне, ненавісніка? (*Глянуўшы на бакі.*) А ці нікога няма? (*Гаворачы, набліжаецца да Паўлінкі, вітаецца і хоча абняць яе.*)

Паўлінка (*баронячыся*). Ой, ой! Памалу! Усе дома, усе дома. Толькі ў Якіма не ўсе дома, бо поначы ходзіць да маладых дзяўчат. Дадуць, дадуць зараз пытлю старыя. (*Тупаючы нагой.*) Пазваленне ёсць гэтак позна прыходзіць?

Якім (*сядаючы*). Ёсць, ёсць, мая ты сакатушка, шчабятушка! Кажы толькі хутчэй, галубка мая бяскрылая: тата твой дома ці не? Бо ж сама ведаеш, якая ў нас з ім страшэнная любасць...

Паўлінка (*сядаючы за шыццё*). Ой, чаму ж не ведаю: як між катом і сабакам якраз. Але, але смела будзь, як у бога пад прыпечкам. Паехалі абое на торг і, пэўна, позна вернуцца, бо маюць трохі сяго-таго да прадання і маняцца сякія-такія зрабіць пакупкі. Бачыш, заўтра мае быць трохі гасцей з кірмашу. (*Абнімае Якіма, раптам знаходзіць у кішэні кнігу.*) А гэта што? (*Чытае няўмела першыя радкі з «Песні аб Сокале» М. Горкага. Потым ён забірае ў яе кнігу і сам чытае.*)

Я к і м. Та-а-к! Значыцца, тым кшталтам, вечарынка будзе.

П а ў л і н к а. Так, так! Вечарынка быць-то будзе, але не ўсе на ёй будуць.

Я к і м. Эх, Паўлінка! Ты ўсё сваё; мне і так горка на душы, як бы хто там палын засеяў, а ты яшчэ прытычкамі сваімі соліш. Вазьму на злосць ды прыйду. Што ж яны са мною зробяць?

П а ў л і н к а. Зрабіць-то нічога не зробяць, але і ты сам нічога не зробіш, а толькі пераробіш...

Я к і м (*робячы папяросу*). Ці ясне-панна Паўлінка пазволіць мне закурыць пры ёй?

П а ў л і н к а. Ого, скуль такая далікатнасць? Рукам каля дзяўчыны дае волю без пытання, а як папяроску закурыць, дык пазвалення просіць. Не пазваляю за тое, вось і ўсё тут!

Я к і м. А я закуру.

П а ў л і н к а. А я не дам!

Кідае шыццё і хоча адабраць папяросу. Нейкі час тузаюцца, бегаюць адно за адным па хаце і няўмысля раскідаюць на ложку падушкі.

Я к і м (*бегаючы*). Ну, ужо годзе, годзе, Паўлінка! Болей нічому без твайго пазвалення даваць волі не буду.

П а ў л і н к а. Ну, калі так, то згода!

Садзяцца. Паўлінка шые.

Я к і м (*памаўчаўшы*). Паўлінка!

П а ў л і н к а. Га! Ці пан Якім забыўся, як я завуся?

Я к і м. Ды не! Я хацеў бы, золатца, сур'эзна з табой пагаварыць.

П а ў л і н к а. І-і! Ведаю я гэтыя сур'эзнасці. Перш-наперш будзе, ці я люблю, пасля — ці вельмі моцна, а пасля — ці гатова ўсё чысценька зрабіць, што чарнабрывы Якім захоча, а там, а там... і паехала, як на непадмазаных калёсах... Ці ж не праўда?

Я к і м. Праўда то праўда, але ўсяму мусіць быць канец.

П а ў л і н к а. Ну, дык слухаем, вашэці. А вось, можа, і новую песеньку нам спяці. Адно толькі за ўмовай: або надта вясёлую-вясёлую, каб аж лявоніху захацелася ісці, або такую сумна-сумненькую, што, выслухаўшы яе, — раз, два, ды бухтыль у вір галавою! Вось так!

Паказвае і чуць не валіцца. Якім падхоплівае і садзіць яе на лаве.

Я к і м. Гэта будзе ад цябе, маё ты сонейка, залежаць. Як захочаш — такая і песенька выйдзе: або вясёлая, радасная, як бы самое неба яснае, або сумная, гаротная, як асеннія хмары над гэтай зямель-

кай чорнай. (*Памаўчайшы.*) Эх, эх! І дакуль жа ўсё гэта будзе цягнуцца? Дакуль, як сухавей, сушыць і мучыць нас будзе?

П а ў л і н к а (*жартаўліва*). Толькі не нас, а мяне, трэба гаварыць. Мне дужа добра, весела і так лёгенька, лёгенька на сэрцы, што...

Я к і м (*з дакорам*). Паўлінка!

П а ў л і н к а (*закрываючы губы рукой*). Ну, ну, ужо маўчу... як нямая рыба.

Я к і м (*як бы сам да сябе*). Калі, калі ўжо надойдзе тая часінка, што нас злучыць навекі, і мы ўжо ніколі не расстанемся? Калі? Калі?..

П а ў л і н к а. Ха-ха-ха! На святое ніколі. Вельмі ўжо татка мой заеўся на цябе з таго часу, як даведаўся, што мы з табой злюбіліся. Ну, а без таты гэты інтэрас наладзіць будзе вельмі трудна.

Я к і м. Трудна-то яно трудна, але няма таго злога, каб не выйшла на добрае. Хоць бы, прымерам, мы з табой так зрабілі: выбраўшы падхадзячую часіну, калі стары будзе не ў злосці, узяліся з табой за рукі, падышлі да яго, уклечылі і казалі: так і так, наш добры бацечка, — я люблю Паўлінку, а я люблю Якімку — вельмі-вельмі моцна, так, што і жыцця нам аднаму без аднаго нямашака, ну дык супакойце нашы сэрцайкі, дайце нам пазваленне ўзяць ды пажаніціся.

П а ў л і н к а. Э-э! Не туды, мой дурненькі Якімка, паехаў! Уедзеш гэтак у нерат, што ні ўзад ні ўперад. Каб гэта яшчэ толькі з мамкай, то яно сяк-так, як табе не раз я і казалася, але са старым дык чыстая бяда, сапраўднае гора. Хоць ты яму кол на галаве чашы, дык нічога не выдзеўбеш. «На парог, кажа, каб і не важыўся паказвацца; мазгаўню, кажа, гаду пашчапаю!» Вось і рабі з ім, што хочаш! Каб мог, дык на першай асіне павесіў быў цябе. Ну, і дзе ж у такім разе набрацца смеласці, ісці кленчыць перад ім і прасіць пазвалення?.. Задасць такога пытлю і табе, і мне разам, што і жаніцьба ў галаву не палезе.

Я к і м. Так-то яно так! Але я неяк усё яшчэ надзеі не трачу, — ану ж адпусціцца. Быў жа такі час, што мяне любіў ды нават у бядзе то тады, то сяды памагаў.

П а ў л і н к а. Быў час, але вадою сплыў. Памагаў, пакуль не ўбачыў, што трэба і дачкою памагчы, а як да гэтага стала даходзіць, вось у ім і адазвалася шляхоцкая фанабэрыя. Другую песню цяпер пяе. Нож точыць... востра нож точыць родны мой татка на таго, каго сам калісь любіў і каго я палюбіла... (*Устаючы, гораха.*) І на векі вечныя любіць буду.

Ідзе і папраўляе падушкі, за ёй — Якім, абнімае яе, і садзяцца, абняўшыся, на ложку.

Якім (*памаўчайшы, ласкава*). Паўлінка!

Паўлінка (*смеючыся*). Ізноў забыўся, як завуся?

Якім. А ты ізноў сваё... Слухай, міленькая: ці ты надумалася зрабіць тое, аб што я цябе надовічы прасіў і маліў? Сама ж ты, золатца, казалла мне не раз і цяпер кажаш, што татка твой ні на якія просьбы не згодзіцца. Значыцца, сама добра разумееш, што іншага выхаду для нас нямашака. А гэтак, як я казаў, будзе найлепей. Ці то мы будзем першыя, або апошнія? Янка Лукашонак са сваёй Зосяй так зрабілі, Ігнась Манякоўскі са сваёй Дамінісай, ды і шмат хто... Бацькі спачатку пазлуюць, пазлуюць трохі і адпусцяцца, — ведама, бацькаўскае сэрца. Вось мы з табой, міленькая, такім парадкам самі сабе шчасце збудуем і нічыёй ласкі прасіць не будзем. Адно, абы твая згода — і ўсё будзе добра. Я ўжо, прызнацца табе, гаварыў з папам. Ён заўтра прыязджае ў Міхалішкі імшу адпраўляць і заначуе ў ваколіцы. Ну, а мы к яму... раз, два і — гатова.

Паўлінка. Думаць-то я думала, але неяк страшна. Можна б, было лепей, каб яшчэ трохі пачакаць, а то так скоро, раптам... Хто спяшыць, той людзей смяшыць.

Якім. Якая ты нядобрая, Паўлінка! Ты зараз — страшна, страшна, пачакаць, пачакаць! Гэтак і ўсю сваю моладасць пачаканкамі перачакаем. А так гэта дачэснае жыццё можна добра наладзіць, так добра, абы толькі ахвота ў нас была ды вытрываласць.

Паўлінка. А што, калі зловяць? Гэта ж я не выжыву з сораму, людзі вочы выберуць, нельга будзе на свет паказацца. Цяпер і то колькі ўсякай брыды ўслужлівыя суседзі і суседкі на нас вернуць, а што і гаварыць тады, як нам гэта «бог наш уцечка» не ўдасца.

Якім. Не бойся, золатца, не зловяць! Усё пойдзе гладка. Заўтра ў вас вечарынка; пасля вечарынкi ўсе будуць спаць моцна, так што хоць з гармат страляй — нічога не пачуюць. Я ўсё акуратна прыгатую, ты толькі звязаш у клумак што патрэбнейшае, а там праз момант — і ты мая на векі вечныя.

Паўлінка (*нібы са злосцю*). Не я твая, а ты мой на векі вечныя!

Якім. Ну, хай будзе, як Сора казалла; але гэта толькі тады ў нас выйдзе, калі ты прыстанеш на тое, аб што я цябе прасіў і прашу.

П а ў л і н к а (*падумаўшы, смеючыся*). Ну, згода да... заўтрашняга дня, а там пабачым.

Я к і м (*навесялеўшы*). І даўно ўжо трэ было гэтак сказаць, мая ты кветачка майская. Заўтра вечарам, як толькі ўсе паўкладаюцца, — я ўжо ў садзе пад акном буду на цябе чакаць. Ты аконца адчыніш, лахі пад пахі ды скакель з хаты ў сад, як пятах!

П а ў л і н к а. Гэта ты, як пятах, а я, як...

Я к і м (*пераныняючы*). Як курыца.

П а ў л і н к а. Не курыца, а як зязюлька.

Я к і м. Як зязюлька, праз акно — фырр, а пятах — цап, а поп крапілам — пырсь, а там...

П а ў л і н к а (*смеючыся*). А там ізноў — фырр!..

Размахвае рукамі і хоча вырвацца. Якім мацней прыціскае яе к сабе і хоча пацалаваць; яна нібы бароніца, а пасля хапае яго за шыю і доўга гарача цалуюцца.

Я к і м. Ох, каб гэтак усё жыццё і кожную мінутку.

П а ў л і н к а. Ого! Разласаваўся!.. Аскому нагоніш, пакуль ахвоту спагоніш. (*Прыслухайшыся*.) Ой, недзе туркоча! Ці не едуць толькі нашы з торгу!

Я к і м (*прыслухайшыся*). Такі ж нехта едзе!

П а ў л і н к а (*сумна*). Значыцца, Якімка, трэба ўжо табе рабіць фырр!

Я к і м (*устаючы, з уздыхам*). Нічога не парадзіш — трэба!.. Ой, гэтыя бацькі! І чаму гэта не родзяцца на свет дочки без бацькоў!..

П а ў л і н к а (*устаючы*). Ах, чуць не забылася. Ці прынёс мне тое, што абяцаўся?

Я к і м. А як жа, прынёс, маё ты золатца. (*Дастае з кішэні фатаграфію і аддае Паўлінцы*.)

П а ў л і н к а (*прыглядаючыся да фатаграфіі, весела*). Вот так добра! Заместа аднаго маю ўжо двух: аднаго, што сам ходзіць да дзяўчат і рукам волю дае, а другога, што трэба насіць за... пазухай. (*Смяецца*.)

Я к і м (*любеюцца ёю, хапае і цалуе*). Ах ты, зязюлька мая ненаглядная!

П а ў л і н к а (*баронячыся*). Ну, ну, петушок! Не гарачыся: паспееш з козамі на торг. (*Выпіхаючы Якіма з хаты*.) Марш дадому! Раз, два, тры!..

Я к і м (*у дзвярах*). Помні, Паўлінка, — заўтра!.. (*Выходзіць*.)

З'ЯВА ІІІ

Паўлінка адна.

Паўлінка (*напраўляе ложка, пасля прыглядаецца да фатаграфіі, цалуе яе і хавае за пазуху, прыціскаючы грудзі рукамі*). А што, смачна? Цёпленька?.. Га?.. Каля самага сэрцайка дзявочага... Пэўна чуеш, як яно, бедненькае, трапечацца. Выгодна табе тут, як нідзе, нікому!.. Але не, не! Гэтак не выпадае. Яшчэ трохі порана... Пасля заўтра — іншая рэч. А цяпер... (*Ідзе к абразу.*) Пасядзі лепш, саколiк, за абразікам. Седзячы гэтак у бога за плячыма, меней будзеш мець грэшных думак у галаве, чымся песцячыся тут (*паказвае*) у маладой дзяўчыны. (*Напяваючы, падыходзіць да сцяны, хавае фатаграфію за абраз і як ні ў чым не бывала садзіцца за шыццё.*)

Дый чым жа твая, дзеванька,
Галоўка занята? (і г. д.)

З'ЯВА ІV

Паўлінка, Сцяпан, Альжбета.

Сцяпан (*п'янаваты ўваходзіць з Альжбетай з сенцаў і прыпявае*).

Дзе мы едзем, дзе мы йдзём, —
Карчмы не мінаем;
Дзе заедзем, дзе зайдзём, —
Там і пагуляем.

Альжбета (*кладучы пакупкі на куфар і раздзяваючыся, да Сцяпана*). Не смяшы ты людзей. Калі падпіў, дык ляж спаць!

Сцяпан. Маўчы, баба!.. Ты, каханенькая, родненькая, нічога не разбіраеш... Валасы доўгія, а розум кароткі. (*Прыпявае.*)

Ой, там, на гарэ,
Мужык жонкай арэ,
А другая падб'ягае:
«Запражы ж ты мяне».
(*Хоча абняць Альжбету.*)

Альжбета (*адпіргнуўшы¹*). Ах ты, гнілая качарэжка! Яшчэ, можа, табе чаго захочацца?..

¹ *Адпіргваць* — тут: адштурхоўваць.

Сцяпан (*выкручваючы нагамі*).

Дзед боб малаціў,
Баба падсявала...

Паўлінка. Тата! Ды кіньце ўжо!.. Ось лепей раздзявайцеся ды, можа, чаго з'ясе.

Сцяпан. А можа, гэта і добра, каханенькая, родненькая... Каб так кіслай ды гарачай капусты. (*Скідае вопратку і кладзе на куфар.*)

Скіну бурку, скіну боты
Дый надзену лапці;
Кожны дурань ці разумны —
Пан у сваёй хаце.
(*Садзіцца за стол.*)

Паўлінка (*кінуўшы шыццё на ложак, да Альжбеты*). Мамка, дастаньце з куфра настольнік, а я прынясу вам з'есці. (*Выходзіць.*)

З'ЯВА V

Сцяпан, Альжбета.

Альжбета (*дастаючы настольнік з куфра*). З кім ты гэтак намурзаўся?

Сцяпан (*закурваючы люльку*). Я і з тым, я і з сім, а ты, каханенькая, родненькая, згадай, — з кім?

Альжбета. А немач цябе ведае, з кім!

Сцяпан. Ці ж я не казаў, што ў цябе тут (*торкаючы сабе пальцам у лоб*) не ўсе дома? Але слухай: з зяцем!

Альжбета (*здзівіўшыся*). З зяцем?!

Сцяпан. Так, так, каханенькая, родненькая. Хто са сватам, хто са сваццяй, а як Сцяпан Крыніцкі, дык з родным зяцем.

Альжбета (*накрываючы стол*). Такі праўду кажуць, што гарэлка людзей з поля зводзіць. Калі ж ты ўспеў яго нажыць?.. Дачка яшчэ замуж не выйшла, а бацька ўжо зяця мае!

Сцяпан. Калі не маю цяпер, дык буду мець у чацвер. Гэта, бачыш, ён яшчэ толькі збіраецца падмазацца да нашай Паўлінкі; ну, а каб слізчэй усё пайшло, дык перш мяне ён падмазаў.

Альжбета (*садзіцца*). Так бы і казаў адразу. А хто ж гэта такі?

Сцяпан. Адольф Быкоўскі!

А л ь ж б е т а. Э-э! Я думала, хто там!.. Ажно нічога людскога. Толькі ездзіць ды нюхае, якая дзяўчына пасагу больш мае, а сам дык голы, як бізун.

С ц я п а н. Пасаг нюхае, бо нос мае. Але ўсё-такі гэта для нас блін ды яшчэ маслам падмазаны. Ён сам мне, каханенькая, родненькая, хваліўся, што яго гаспадарка ў сто раз лепшая ад усіх тутэйшых гаспадароў. За аднаго каня толькі, казаў, заплаціў сёлета тры сотні. «На гэтым жа кані, кажа, заўтра да васпанства заедуся з кірмашу». (*Мацаецца па кішэнях, сам сабе.*) Дзе ж бы яна падзелася?.. (*Да Альжбеты.*) Ты, баба, ці не бачыла кніжкі, што я купіў сягоння? Дзе яна прапала?

А л ь ж б е т а. А што я, пастушка над тваімі кніжкамі? Прапіў, можа, з гэтым сваім зяцем.

С ц я п а н (*ідзе да куфра, знаходзіць у бурцы кніжку і кладзе яе за абраз, дзе Паўлінка палажыла фатаграфію*). Каханенькая, родненькая, не думай, што я якую дрэнь выбраў сабе на зяця. Заўтра ён прыедзе, паглядзіш, дык адразу што другое запяеш. Адным словам, хлапец: шляхоцкага заводу, з рызыкай, з усякай далікатнасцяй і ўсё такое...

З'ЯВА VI

Паўлінка, Сцяпан, Альжбета.

Паўлінка (*уваходзячы з міскай, з лыжкамі і хлебам пад пахай*). Аб кім гэта, татка, гаворыце, што мае ўсякую далікатнасць і ўсё такое? (*Ставіць яду на стол і садзіцца за шыццё.*)

С ц я п а н (*едучы*). Вельмі васпанна цікавая! Скора састарышся, каханенькая, родненькая, як усё будзеш ведаць.

Паўлінка (*просячы*). Скажыце, скажыце, татачка!

С ц я п а н. Ага, ні села ні пала, захацела баба сала! Калі ўжо табе, каханенькая, родненькая, так хочацца, дык скажу. (*З павагай.*) Знакам тым, гэты паніч з далікатнасцяй і з усякім такім — мой зяць.

Паўлінка (*пырснуўшы смехам*). Зяць?!

С ц я п а н. Знакам тым, ён не саўсім яшчэ зяць, але скоро на яго выкіруецца.

Паўлінка. А як жа годнасць гэтага... гэтага, ну, як яго... што некалі татавым зяцем зробіцца?

А л ь ж б е т а. Дык гэты ж, гэты... Ты, пэўна, яго бачыла некалі... Адольф Быкоўшчык.

П а ў л і н к а. Быкоўшчык!

С ц я п а н. Але. Але! Пан Адольф Быкоўскі!

П а ў л і н к а. Ну, хіба, татка, для яго другой дачкі пастараецца або самі з ім ажэніцца, каб перарабіць яго з простага чалавека на свайго зяця.

С ц я п а н. А ты што? Зломак?

П а ў л і н к а. Зломак — не зломак, але і за ламаку не пайду.

С ц я п а н. А дзяга нашто?

П а ў л і н к а. На ўсё, толькі не на паганяку к замужству.

С ц я п а н. Каханенькая, родненькая, яшчэ паглядзім, дзе каго пасадзім.

А л ь ж б е т а (*едучы, да Сцяпана*). Еш вот лепей, чымся з пу-стога ў парожняе пераліваць. Як прыедзе сватацца, тады тое і будзе.

П а ў л і н к а. Татка, ведаеш не сягоння, за каго я толькі пайду, або за нікога.

С ц я п а н (*змяніўшыся, кідаючы лыжку аб стол*). Што?.. За каго?..

П а ў л і н к а (*устаючы і ідучы к ложку*). За каго? За Якіма.

С ц я п а н (*стукаючы кулаком па стале*). Маўчы, гадаўка! Раз сказаў, каб гэтага шэльмы і звання не было ў маёй хаце, каб яго імені я не чуў ніколі... гэтага недаварка, гэтага... гэтага забастоўшчыка! Дык і не забывайся аб гэтым, каханенькая, родненькая...

П а ў л і н к а (*паірытавана¹*). Нашто дарэмшчыну вясці. Ён ніко-му ніякай забастоўкі не рабіў і не робіць.

С ц я п а н (*закурваючы са злосцю люльку*). Чорт яго бяры, не тут успамінаючы, — рабіў ці не рабіў. Знаць і бачыць не хачу яго ў сваёй хаце, гэтага хамуйлу, гэтае плюгаўства.

А л ь ж б е т а. Прыбірай, Паўлінка, ужо са стала!

П а ў л і н к а (*кінуўшы на ложак шыццё і ідучы к сталу*). А даў-но гэта, татка, сам з ім цалаваўся?

С ц я п а н. Каханенькая, родненькая, не лезь у вочы. А не, то вон з хаты і цябе з гэтай дрэннай выганю.

Паўлінка ідзе з міскай к дзвярам; неўспадзеўкі² дзверы адчыняюцца, увальваецца ў хату п'яны П р а н ц і с ь П у с т а р э в і ч, за ім — яго жонка.

Пранцісь няўмысля выбівае міску ў Паўлінкі.

П а ў л і н к а. Ай, што ж гэта, дзядзька, зрабілі?

¹ *Паірытавана* — з раздражненнем.

² *Неўспадзеўкі* — неспадзявана, нечакана.

З'ЯВА VII

Паўлінка, Сцяпан, Альжбета, Пранцісь, Агата.

Пранцісь. Глупства, глупства, пане дабрудзею! Пахвалёны Езус. Собственно, адкупім, адкупім, вось-цо-да!

Сцяпані Альжбета. Навекі.

Альжбета. А мае ж вы родненькія, ці ж гэта вы ўсё яшчэ з рынку едзеце? Здаецца ж, раней за нас выехалі?

Пранцісь. Собственно, вось-цо-да, кабыла заблудзіла, пане дабрудзею.

Агата. Тудэма-сюдэма, ці ж гэта мачыляпа калі прыехаў у сваім часе дамоў! Ён жа, як рызнік, то туды, то сюды блытаецца па дарозе.

Пранцісь. Пане дабрудзею, тваё бабскае дзела — маўчаць! Я, собственно, вось-цо-да, спрытны, — тонка панімаю, што і як раблю.

Альжбета. Ды садзіцеся ж, мае міленькія!

Агата. Тудэма-сюдэма, куды тут садзіцца! Ноч на дварэ, кабыла за плотам, паўвярсты да дому, а гэты, тудэма-сюдэма, начніца кавокая, не вытрываў, каб людзям не нарабіць уночы неспакойства. (*Садзіцца, а за ёй — іншыя.*)

Сцяпан. Э, што там такое! Выспімся! Дзякуй богу, ночка не пятровая, а пакровая.

Паўлінка (*падбіраючы чарапкі*). Заўтра госці будуць, а дзядзька апошнюю міску стоўк. Трэба, каб на кірмашы дзве адкупіў.

Пранцісь. Глупства, пане дабрудзею, глупства! Хаўтурнага, собственно, вып'ем па місцы. (*Дастае з бакавой кішэні пляшку, пацягае з яе і хавае назад.*)

Альжбета (*смеючыся*). А каб гэта нам сваток даў гэтай сусолькі пасмактаць. Ці ж мы са сваццяй паскрэбкі...

Паўлінка (*выходзячы з чарапкамі*). Ого! Гэтых свянцонных кропель дзядзька і канаючаму не даў бы, не то што... (*Выходзіць.*)

З'ЯВА VIII

Сцяпан, Альжбета, Пранцісь, Агата.

Пранцісь (*услед Паўлінцы*). Глупства, глупства, пане дабрудзею. Маладзенькая яшчэ, маладзенькая! Лазы трэба, собственно, вось-цо-да.

Агата (*да Альжбеты*). Што, свацейка, тудэма-сюдэма, добрага куплялі на рынку?

А л ь ж б е т а. Ат, сёе ды тое. Паглядзіце, калі хочаце. Нічога такога цікаўскага. (*Устаюць і ідуць абедзве да куфра і разглядаюць кінутыя на ім пакупкі.*)

П р а н ц і с ь (*да Сцяпана*). Чуў, сват, пане дабрудзею, што сягоння людзі казалі?

С ц я п а н. Не, не, каханенькі, родненькі, не чуў, не было калі! А што?

П р а н ц і с ь. Ды як жа, вось-цо-да! Кажуць, пранцуз, пане дабрудзею, ідзе на Барысава па шапку і рукавіцы, што калісь там заставіў. Чатырыста тысяч войска з сабой вядзе і, собственно...

А г а т а (*перабіваючы з месца*). Не чатырыста тысяч, а чатыры сотні тысячаў...

П р а н ц і с ь. Глупства, глупства, пане дабрудзею. Усё роўна ідзе, вось-цо-да. Спранжыновы¹ касцёл з сабой нясе, пане дабрудзею.

А г а т а (*з месца*). Тудэма-сюдэма, не нясе, а на паветры, на машыне, што лётаюць, гэты касцёл вязе.

С ц я п а н і А л ь ж б е т а (*здзівіўшыся*). Ай-я-я! Аж на паветры касцёл вязуць!..

А г а т а. Але ж, але! Тудэма-сюдэма, я сама на свае вушы чула.

С ц я п а н. Во калі пайшло ўсё ўверх нагамі! Як паставяць гэты спранжыновы касцёл, то можна будзе спадзявацца і для нашага брата якога-такога палягчэння. Дзякуй богу, дзякуй богу! А вось мая гэта ахмістрыня, дачушка мая сакатушка, сплуталася з гэтым... з гэтым бязбожнікам, і хоць ты ёй вар на галаву лі.

П р а н ц і с ь. Маладзенькая, собственно, вось-цо-да. Бярозавай кашы не шкодзіла б, пане дабрудзею.

А л ь ж б е т а. Дужа трудна паладзіць з цяперашняй моладдзю. Пайшло такое распуства на свеце, што не дай божа! Заместа кніжак ды набажэнства — чытаюць нейкія дрындушкі. Вецер у ва ўсіх па галаве ходзіць. Гэта ж мне калісь казалі: ідзі за Сцяпана, — я і пайшла без ніякай спрэчкі са сваімі старымі.

А г а т а. А так, так, тудэма-сюдэма! І мой, як да мяне пасватаўся, бацька-нябожчык і кажа: ідзі, бо ўсё роўна ніхто цябе лепшы не возьме; я падумала, тудэма-сюдэма, ну і пайшла.

Глядзяць абедзве на сваіх мужоў, пасля — адна на адну, плююць кожная ў другі бок і разглядаюць ізноў клункі.

¹ *Спранжыновы* — на спружынах.

П р а н ц і с ь. Так, так, пане дабрудзею, іначай калісь было. (*Дастае пляшку і п'е, а пасля дае Сцяпану.*) Собственно, глупства, вось-цо-да, было, а ты, сват, выпі, каб тое, што было, у памяці не сядзела.

Сцяпан п'е, Пранцісь прытрымлівае за пляшку, каб той залішне не выпіў.

С ц я п а н (*абціраючы вусы ды сплёўваючы*). Шчыпецца, каб яе гаручка!

П р а н ц і с ь (*хаваючы гарэлку*). Ага, вось-цо-да, шчыпецца, собственно, бо чужая, пане дабрудзею.

А л ь ж б е т а (*да Агаты*). А ці заўтра, свацейка, будзеце на кірмашы?

А г а т а. Ды трэба ж будзе як сцягацца.

З'ЯВА ІХ

Тыя ж і П а ў л і н к а.

П а ў л і н к а (*уваходзячы, да Альжбеты*). Можаб, мамка, прыціснулі сыр, бо да заўтрашняга не адціснецца.

А л ь ж б е т а. Яшчэ паспее... Дай мне з цёткай разгаварыцца.

П а ў л і н к а. Ідзіце, ідзіце, мамка, а я за вас з цёткай пагавару.

А г а т а. Ідзіце, свацейка, тудэма-сюдэма, не зважайце на мяне.

Мы тут з Паўлінкай пачакаем на цябе.

А л ь ж б е т а (*выходзячы*). Ну, як сабе хочаце.

Паўлінка з Агатай садзяцца на кufры і жыва аб чымсьці гавораць.

З'ЯВА Х

П а ў л і н к а, С ц я п а н, П р а н ц і с ь, А г а т а.

С ц я п а н. Знаеце, сваток, гэтага, гэтага... як ён... а каб цябе... (*Да Паўлінкі.*) Паўлінка, як гэты завецца, што мяне сягоння падмазваў?

П а ў л і н к а (*з месца*). А скуль жа я магу ведаць, хто татку мазаў?

С ц я п а н. Ну, гэты ж?.. Каб ён цяміўся... зяць, зяць!

П а ў л і н к а (*прыпамінаючы*). Як жа ён, як?.. Здаецца, Бык... Бычок...

С ц я п а н. Ага, ён, ён. Не, не так! Быкоўскі, каханенькая, родненькая, вось як. Пан Адольф Быкоўскі. (*Да Пранціся.*) Дык бачыш,

сваток, ён, значыцца, падлабуньваецца да маёй Паўлінкі. Што ты на гэта?

П р а н ц і с ь (*дастаючы гарэлку*). Глупства, глупства, пане дабрудзею. Собственно, бычок, вось-цо-да, больш нічога. (*П'е і дае гарэлкі Сцяпану.*)

С ц я п а н (*выпіўшы*). Заўтра, знакам тым, прыедзе абнюхаць, як і што, дык і сваток са сваёй загляньце да нас. Ану ж, каханенькі, родненькі, можа, які гандаль будзе наладжвацца, дык прыкінеш якое слаўцо. Прыедзьце толькі.

П р а н ц і с ь. Глупства, пане дабрудзею, і прыйсці можна. Собственно, блізка, вось-цо-да.

С ц я п а н. Блізка-то блізка, але каб не было слізка: на дождж як бы збіраецца.

П а ў л і н к а (*з месца*). А ці, татка, каня паілі?

С ц я п а н. Не, каханенькая, родненькая. Зараз пайду. (*Да Пранціся.*) Можа, разам са сватам пойдзем? Я свайго напаю, а сват свайго паглядзіш, ці добра прывязаны.

П р а н ц і с ь. Глупства, пане дабрудзею. Собственно, жонка завязе, калі б кабыла ўцякла. (*Да Агаты.*) Праўда, баба?

А г а т а (*з месца*). Што — праўда?

П р а н ц і с ь. Собственно, калі б кабыла ўцякла, то мяне тады ты дамоў завязеш, пане дабрудзею.

А г а т а. А каб ты, тудэма-сюдэма, бокам ездзіў! Ідзі скарэй, паглядзі! Гэта ж і мне з памяці сышло.

С ц я п а н. Пойдзем, каханенькі, родненькі. (*Абымаюцца і сланяючыся выходзяць, напяваючы.*)

Чаму ж нам не пець,
Чаму ж не гудзець,
Калі ў нашых хатачках
Парадак ідзець?

З'ЯВА XI

П а ў л і н к а, А г а т а.

П а ў л і н к а. Але ж калі я яго люблю, цёткачка.

А г а т а. Мала што, дзеткі, тудэма-сюдэма, любіш яго, але калі бацька не хоча, дык падумай, што людзі скажуць, як супроці волі старых пойдзеш.

П а ў л і н к а. А што там людзі? Яны ж з ім жыць за мяне не будуць і па маёй смерці за мяне пакутаваць не будуць. Пагавораць, пагавораць ды перастануць, як намазоляць языкі.

А г а т а. Як уважаеш, мае дзеткі. Што ж, я, тудэма-сюдэма, нічога не дараджу.

П а ў л і н к а (*заламайшы рукі на каленях*). Калі ён такі добры, такі разумны, што і сказаць не магу.

А г а т а. Усе яны добрыя, пакуль не ўбярэ каторы дзяўчыны ў свае рукі, а як убярэ, тады на іншы лад, тудэма-сюдэма, зайграе, а ты танцуй пад яго дудку. І мой, пакуль толькі сватаўся да мяне, — патульны¹ быў, як цялё, а як ажаніўся, дык праўдзівым ваўком зрабіўся.

П а ў л і н к а (*як бы не зважаючы на гаворку Агаты*). Кніжкі мне прыносіў... Хораша так аб усім расказваў... як трэба жыць, як людзей трэба ўсіх любіць, і шмат, шмат чаго. І любіць жа ён гэтых людзей зусім неяк не так, як мы іх любім. Гэта ж трэба ведаць, столькі мой тата на яго ўсякай дарэмшчыны нагаварыў і ачарніў, а ён хоць бы што. «Ведама, кажа, чалавек: яму нешта абышло ці не спадабалася, дык і помстуге. У нас, кажа, усё ідзе не так, як трэба. Людзі, кажа, у нас, як звяры: адзін на другога кідаюцца, адзін другога цкуюць, пад'юджаваюць, ненавідзяць адзін другога. Змалку дзён, кажа, прывыкаюць у ненавісці жыць, змалку дзён іх да гэтага вучаць і дома, і за домам. Сляпыя, кажа, усе сляпыя. Адзін над другім не маюць ніякай літасці, хоць усіх душаць зверху ўсялякія пошасці ды злыдні».

А г а т а. Чула я, чула аб ім не раз. Вельмі ўжо, кажуць, тудэма-сюдэма, разумны і добры ён.

П а ў л і н к а (*ажывіўшыся*). А што ж, ці не праўда? І ўсё б было добра, каб не гэты тата: хоць немаведама што рабі з ім.

А г а т а. Трэба, дзеткі, пачакаць, ану ж, тудэма-сюдэма, ліха перамелецца, і ўсё добра будзе.

П а ў л і н к а. Трэці год, цётка, чакаем, і нічога не выходзіць. Трэці год трасуся і выглядаю той часінкі, каб толькі з ім пабачыцца. Павешуся, цётка, павешуся, калі мяне з ім разлучаць!..

А г а т а (*хрысцячыся*). Мёйца, сына! Тудэма-сюдэма, што ты, Паўлінка? Пабойся бога гэткая рэчы гаварыць напроць ночы! Цьфу, матачка найсвентшая!

¹ Патульны — тут: ласкавы.

П а ў л і н к а (*наказваючы*). Калі тут, цётка, так пад сэрцам баліць, што і жыць неўмагату. Такі ён міленькі, такі прыгожанькі, такі паслухмяны... (*Заглядзеўшыся ўдаль*.) Калі яшчэ з татам былі яны добра, прыйдзе, бывала, вады за мяне прынясе, дрэўкі нашчапае. Не глядзіць на тое, што калісь вучыўся, а цяпер сам вуча і большых, і меншых. Ніколі ад яго слова благога не чула. Так, ведаеце, цётка, і хочацца з кім-колечы аб ім гаварыць і думаць без канца і пачатку. І чаму я такая няшчасная? (*Са слязьмі*.) Бацька родны хоча мяне адарваць ад таго, хто мне цяпер мілей ад усяго чыста — жыцця, хаты роднай, цэлага свету. І чаму ж я такая няшчасная?

А г а т а (*тулячы да сябе Паўлінку, праз слёзы*). Ціха, мае дзеткі, ціха. Не гаруй, не маркоцься, міленькая, вельмі. Неяк жа ды будзе. Бог найвышэйшы, тудэма-сюдэма, міласэрны і аб тваёй тут цяжанькай долі не забудзецца.

П а ў л і н к а (*як бы збудзіўшыся*). А няхай сабе будзе, што мае быць — я свайго такі даб'юся або згіну, каб і следу не засталася.

А г а т а. А ўсё ж такі, скажы мне, дзеткі, чаму так твой тата на яго заеўся?

П а ў л і н к а. Бо... бо Якім з мужыкоў...

З'ЯВА XII

П а ў л і н к а, А г а т а, С ц я п а н, П р а н ц і с ь.

П р а н ц і с ь (*за дзвярыма*). Глупства, вось-цо-да. Недзе падзе-лася! Я знаю, сабственна, дамоў уцякла, пане дабрудзею.

С ц я п а н (*уваходзячы ў хату, а за ім Пранцісь*). І трэ было ж свату так дрэнна яе прывязаць, ды ў гэткую яшчэ цемру.

А г а т а (*ухапіўшыся*). Каго прывязаць?

П р а н ц і с ь. Кабылу, кабылу, пане дабрудзею. Ужо ж не цябе, вось-цо-да.

А г а т а. Дык дзе ж кабыла?

П р а н ц і с ь (*дастаючы пляшку*). Собственна, няма кабылы, дзе была, вось-цо-да, пане дабрудзею.

А г а т а (*падбягаючы да Пранціся з кулакамі*). Дык чаго ж ты, тудэма-сюдэма, несвянцоная костка, рассеўся, як у сваёй хаце!

П р а н ц і с ь (*пацягваючы з бутэлькі*). Глупства, глупства, вось-цо-да. Пасвенцім, сабственна, пане дабрудзею, калі несвянцоная.

А г а т а (*хоча вырваць пляшку, Пранцісь не дае*). Вот я цябе за-раз, тудэма-сюдэма, як высвенчу гэтай пляшкай па галаве, дык і сваіх не пазнаеш, няшчасны ты «вось-цо-да». (*Галосячы.*) А божа ж мой, бацюхна мой! Нашто мяне пакараў гэтай, тудэма-сюдэма, п'яніцай, гэтай недарэкай, гэтай куксамордай, гэтай... гэтай...

З'ЯВА XIII

Тыя ж і А л ь ж б е т а.

А л ь ж б е т а (*убягае, трымаючы ў руцэ клінок з тварагом*). Што гэта ў вас тут парабілася, мае міленькія?

П а ў л і н к а. Кабыла дзядзькава ўцякла ці хто ўкраў. (*Ідзе, сядзіцца на ложак і шые.*)

А л ь ж б е т а (*да Пранціся*). Дык чаго ж, сватка, чакаеце? Бяжыце скарэй дамоў, — пэўна, там; гэта ж ёй не першыня.

А г а т а. Ці ж гэту, тудэма-сюдэма, трухлявую калоду зрушыш з месца! Сядзіць жа вось анцыхрыст, каб яму моль пяты пабіла, і з месца не скранецца.

С ц я п а н (*закурваючы люльку*). Супакойцеся, свацця. Не дзе яна дзенецца. Каханенькая, родненькая, яна дома, напэўна, дома.

А г а т а. А сват, тудэма-сюдэма, не сунься са сваім носам туды, куды цябе не просяць. (*Да Пранціся.*) Ідзём! Чуеш ці не!..

П р а н ц і с ь (*устаючы*). Глупства, пане дабрудзею, глупства. Мае мазгі спрытныя. На табе, вось-цо-да, паеду, сапраўды, дамоў.

А г а т а (*выводзячы Пранціся*). Бывайце здаровы! Пахвалёны Езус!.. Падла гэты, ламака, нарабіў работы!

Выходзяць, за імі — Альжбета з клінком.

З'ЯВА XIV

П а ў л і н к а, С ц я п а н.

С ц я п а н. Ох, і даюцца ж гэтыя сваякі ў знакі. Але, дзякуй богу, дзве дзюркі ў носе і сканчылося, — ужо пазбыўся.

П а ў л і н к а. А даўно гэта таткаў гняды ўцёк з Лужанкі, і татка дамоў пехатой прытрапаў?

С ц я п а н. Што было, тое сплыло і болей, каханенькая, родненькая, не будзе, як кажучь людзі.

П а ў л і н к а. Паглядзім. Заўтра кірмаш.

С ц я п а н. Не бойся, каханенькая, родненькая. Я кабылу злаўлю, але і ты глядзі, каб мне таго зяця злавiла, аб якім я табе сягоння гаварыў.

П а ў л і н к а. Што ён, конь ці вол, каб я яго яшчэ мела лавіць?

С ц я п а н. Не конь і не вол, а так сабе, дойнае жывёліна.

П а ў л і н к а. Дык, татка, яго і дойце, калі ён для вас такі дойны, а я і не думаю.

С ц я п а н. Нічагутанькі, каханенькая, родненькая. Надумаешся, ваша, як пакармлю бярозавай кашай. Вось толькі каб пагода была добрая, а то казаў ён, што на кірмаш не паедзе, калі будзе дождж ісці.

П а ў л і н к а. Ліха не возьме! Гэткі цукар не размокне.

С ц я п а н. Каханенькая, родненькая, як скажу, так і будзе; дзве дзюркі ў носе і сканчылося. Вось толькі трэба даведацца, ці будзе напэўна заўтра пагода. Купіў я сягоння каляндар — нейкі беларускі, як кажа крамнік. Пытаўся ў яго, ці піша аб пагодзе, дык крамнік гавора мне, што аб пагодзе напісана ў ім болей, як аб чым іншым. Значыцца, паглядзім праўды.

Ідзе і дастае з-за абраза каляндар, адтуль валіцца на зямлю фатаграфія.

Паўлінка, саскочыўшы з ложка, падбягае падняць яе, але не паспявае.

С ц я п а н (*падымаючы фатаграфію*). А гэта што такое?

П а ў л і н к а (*хочучы адабраць*). Гэта мая. Аддайце мне, тата!

С ц я п а н. Я пытаюся — хто гэта?

П а ў л і н к а. Ці ж, тата, не бачыце?

С ц я п а н (*са злоснай насмешкай*). Ха-ха-ха! Якім!.. Хай жа ён прападзе саўсім. (*Хоча рваць, Паўлінка адбірае.*)

П а ў л і н к а (*скрозь слёзы*). Аддайце, татачка, аддайце, не рвіце! Не здэкавайцеся над ім...

С ц я п а н (*адпіргнуўшы ад сябе Паўлінку*). Адчапіся ад мяне, гіцлёўка! Я вам тут наразводжу шапняў...

Стукат у сенцах. Уваходзяць П р а н ц і с ь, А г а т а, а за імі А л ь ж б е т а.

Паўлінка стаіць патупіўшыся, глытаючы слёзы, і скубе пальцамі фартух.

З'ЯВА XV

П а ў л і н к а, С ц я п а н, А л ь ж б е т а, П р а н ц і с ь, А г а т а.

П р а н ц і с ь. Глупства, пане дабрудзею. Я, вось-цо-да, казаў, сабственна, не дзе падзенецца.

А г а т а (*дражнячы*). Вось-цо-да, вось-цо-да! Сам кабылу, тудэ-ма-сюдэма, паставіў у вас пад паветкай, а шукае за плотам. Дарма толькі поўзали і слядоў прыглядаліся.

А л ь ж б е т а. Ну, дзякуй богу, што хоць найшлася. (*Да Сцяпана.*) Што ты там круціш у руках?

С ц я п а н (*тыкаючы фатаграфію ў твар Альжбеце*). На, на! Любуйся, якія празэнты атрымлівае твая дачушка!

А л ь ж б е т а (*закрываючы рукой твар*). Чаго соваешся... Такая яна і твая, як мая.

С ц я п а н. Лжэш! Каб яна была мая, то была б такая, як і я.

П р а н ц і с ь. Пакажы, пакажы, пане дабрудзею, што гэта за штушка?

С ц я п а н (*паказваючы*). На, глядзі, сваток! Павіншуй мяне з такой дачушкай і з гэтым, з гэтым гарэтыкам!

Пранцісь (*разглядаючы*). Эге! Гэта гэты разумненькі, вучоны, грамацей... Собственно, Сарока, вось-цо-да.

С ц я п а н. Але ж, але! Якім Сарока.

А г а т а (*да Сцяпана*). Тудэма-сюдэма, пакажыце і мне, сватка.

П р а н ц і с ь (*да Агаты*). Ты, пане дабрудзею, баба, не лезь сюды з цікавым носам. Собственно, пільнуй сваёй спадніцы і панчохаў, вось-цо-да. А мы суд, суд зробім... правы і скоры.

П а ў л і н к а (*падыходзячы да Альжбеты, ласкава*). Мамачка, адбярыце яе ў таткі.

А л ь ж б е т а. Што я з ім, дзеткі, зраблю? Яшчэ біцца будзе...

С ц я п а н (*да Пранціся*). А добра, сватка, кажаш. Зробім суд, перасуд добрым складам над гэтым гадам. А які?

П р а н ц і с ь. А такі, пане дабрудзею: стражнікаў паклікаць, спраўніку данясці. Собственно, інквізітарскі суд зрабіць — па палавіне шась! і гатова, вось-цо-да.

П а ў л і н к а (*кідаючыся да Сцяпана і цалуючы яму рукі, скрозь слёзы*). Татачка, аддайце! Не здзекавайцеся над ім!.. Ён жа вам нічога благога не зрабіў.

С ц я п а н (*са злосцю*). Спаць, спаць пайшла, калі гэткага знайшла! Спаць! (*Рве фатаграфію.*)

П а ў л і н к а (*з плачам апускаючыся на лаву*). Татка, згубіць мяне хочаце... Гвалтам з хаты выгнаць.

П р а н ц і с ь (*дастаючы пляшку*). А цяпер, собственно, вып'ем хаўтурнага, вось-цо-да. (*П'е.*)

Паўлінка (*усхапіўшыся з лавы, кідаецца да Пранціся*). Па кабыле сваёй пі хаўтурнага, а не па чалавеку, якога і падноскаў не варт!
(*Вырываючы і разбіваючы аб зямлю пляшку*.) Вось-цо-да!

Пранцісь (*развесіўшы рукі, здзіўлены, як і ўсе*). О-о-о!

З а с л о н а

А К Т Д Р У Г І

Тая ж самая — што ў першым акце — святліца. За сталом сядзяць: Сцяпан, Альжбета і госці — тры хлопцы і тры дзяўчыны. Мужчыны сядзяць з аднаго канца стала, а жанчыны — з другога. П'юць гарбату, наліваючы на сподкі; закусваюць. Дзецюкі з дзяўчатамі жартуюць, перакідваючыся крошкамі ад хлеба. З левай стараны (гледзячы ад публікі) пры сцяне ад бакоўкі сядзяць два музыкі і, зводзячы інструменты, ціха перагаворваюцца між сабой. Ля дзвярэй ад сенцаў, у канцы куфра, на табурэце стаіць самавар. Паўлінка, прыбраўшыся па-святочнаму, увіхаецца каля гасцей. Трохі ў твары змяніўшыся; час ад часу ўздыхае і няўзнак паглядае ў акно; адно стараецца быць з усімі вясёлай і бойкай. Як падымаецца заслона, Паўлінка нясе гарбату.

З'ЯВА I

Паўлінка, Сцяпан, Альжбета, госці, музыкі.

Паўлінка (*стаўляючы гарбату перад Сцяпанам*). Што ж гэта нешта татавага зяця так позна ні слуху ні духу? Ці не знюхаў ён, што ў мяне пасагу нямашака?

Сцяпан. Каханенькая, родненькая, не бядуй. Не будзе Гірша, будзе чорт іншы.

Паўлінка (*насмешліва*). Мала што будзе... Але ж калі мяне ўжо неяк, як цмокам, стала цягнуць да гэтага Бык... Бычка... Ах, як яго?..

Сцяпан (*з націскам*). Быкоўскага.

Паўлінка (*падыходзячы да другога канца стала*). Можна, Адэльцы яшчэ шкляначку?

Адэлька (*госця*). Дзякуй. Ужо напілася.

Альжбета. Ды бяры! Што там пытаешся? Панна Адэля толькі дзве выпіла.

Адэлька. Калі ж болей не хочацца.

Паўлінка (*забіраючы шклянку*). Вып'еш, вып'еш, Адэлька, — змесціцца.

А л ь ж б е т а (*падсоўваючы гасцям яду*). Старайцеся, госцікі, старайцеся. Вось — сыр, масла, вяндліна! Такі ж сягоння трохі папрацавалі каля полькі ды лявоніхі.

К о л ь к і г а л а с о ў (*перажоўваючы і сёрбаючы*). Дзякуй, дзякуй! Мы стараемся.

С ц я п а н. Чым хата багатая — тым рада. Хлеб на сталі — рукі свае. Выбачайце толькі, каханенькія, родненькія, што гарэлкі няма. Але я ў гэтым не вінават. Хацеў узяць у Міхалішках, дык, як на ліха, манаполька¹ цэлы дзень была закрыта.

М у з ы к а (*убок да другога*). Каб не салгаў, дык бы і не жыў.

Д р у г і м у з ы к а. Слухаць! Скнэра², і больш нічога.

П а ў л і н к а (*наставіўшы Адэлі шклянку, да аднаго з гасцей*). Можна, пан Вінцусь яшчэ вып'е?..

В і н ц у с ь (*госць; уціраючы канцом настольніка губы і лоб*). Яно-то было ўжо і досыць, але, калі панна Паўлінка так пекна просіць, дык можна яшчэ са шкляначку.

П а ў л і н к а (*ідучы са шклянкай*). Гэты ўжо дык пятую шклянку бабохае...

С ц я п а н (*да Альжбеты*). Ці добра хаця ты прасіла Пустарэвічаў? Чаму іх так доўга няма?

А л ь ж б е т а. Каб і не прасіла, то прыедуць. (*З насмешкай*.) Пэўна, сабственна, кабыла заблудзіла.

А д з і н з г а с ц е й. Штось сягоння на кірмашы Якіма Сарокі не было. А то, бывала, такім франтам пахаджывае, што куды мяне вядзеш, пусці мяне к чорту.

П а ў л і н к а (*стаўляючы гарбату*). А пану Банадысю зайздрасць, што так прыадзецца не патрапіць, хоць мо і мае за што.

Г о с ц ь. Чымся грошы траціць на адзежу, я лепей іх каму пазычу.

П а ў л і н к а (*сядаючы на ложку*). І працэнцік добры злуплю, каб аж у пяты другому закалола.

Г о с ц ь (*самадавольна*). Хе-хе-хе! А панне Паўлінцы злосць яшчэ не адышла, што калісь гэтаму ягамосці Сароцы не за які працэнт не пазычыў.

¹ Манапóлька — крама.

² Скнэ́ра (скна́ра) — скупы.

П а ў л і н к а. Вельмі ж яму гэтым і не пашкодзілі. Нашліся людзі, што і без працэнтаў пазычылі і далі яму магчымасць паехаць на настаўніцкія курсы. Цяпер нічыёй ласкі не патрабуе.

А д н а з г а с ц е й. Пэўна, што не! Такі чалавек нідзе не прападзе.

С ц я п а н (*прыслухваючыся дагэтуль гутарцы аб Сароцы*). Каханенькія, родненькія, кіньце аб гэтым свінапасе гаварыць. Прыелася ўжо мне гутарка аб ім горш горкай рэдзькі. І ці гаманіце аб ім, ці не гаманіце — усё роўна нічога не выйдзе. Я ўжо яму даў дарогу.

П а ў л і н к а (*неспакойна*). Якую дарогу?

С ц я п а н. А ты, каханенькая, родненькая, не слухай вушы развесіўшы, ды лепей гасцей глядзі. Дзве дзюркі ў носе і сканчылося.

Нейкую хвіліну ціха. Паўлінка падыходзіць браць шклянкі, але ўсе адказваюцца.

А л ь ж б е т а. Што ж, выбачайце, госцікі. Не хацелі піць і есці, пасля самі будзеце жалець.

С ц я п а н. Выбачайце, выбачайце, каханенькія, родненькія, адно не скажыце, што ўсяго было ўдаволь, толькі прынукі не было.

К о л ь к і г а л а с о ў (*устаючы з-за стала*). Дзякуем, дзякуем пану гаспадару і пані гаспадыні. Падмацаваліся, хвала богу, як лепей не трэба.

П а ў л і н к а (*устаючы з ложка*). Проша паненак сюды прысесці, а паны кавалеры вазьміце сабе табурэцікі ды вось тут падсядзьце, а я тым часам пачастую гарбатай нашых музыкаў.

С ц я п а н і А л ь ж б е т а (*вылазячы з-за стала*). А як жа — трэба, трэба!

Дзяўчаты садзяцца на ложку, хлопцы каля іх на табурэтах; жартуюць між сабой.

А л ь ж б е т а (*падыходзячы да музыкаў*). Хадзіце, міленькія, выпійце са шкляначку гарбаты.

М у з ы к і. Дзякуем пані! Мы ўжо сягоння пілі.

А л ь ж б е т а. Мала што калі было, а цяпер трэба яшчэ падмацавацца. (*Забірае інструменты і кладзе іх на куфар, садзіць музыкаў за стол і сама садзіцца. Да Паўлінкі.*) А ты, дзеткі, налі музыкам гарбаты!

С ц я п а н (*закурваючы люльку*). Выбачайце толькі, каханенькія, родненькія, што гарэлкі няма.

М у з ы к і. І без гэтых кропель будзем жывы.

Чуваць стукат у сенцах.

С ц я п а н. А бач, нехта такі хоць нарэшце з’явіўся. Трэба ісці ды глянуць, а то яшчэ ў дзверы не луча¹. (*Ідзе.*)

А д з і н з г а с ц е й. Нясі, божа, нежанатага ды багатага!

А д н а з г а с ц е й. Жаніць будзем!

П а ў л і н к а (*стаўляе музыкам гарбату, падыходзіць і глядзіць у акно. Убок.*) Ах, як жа цёмненька!

А д з і н з г а с ц е й. Каго так, панна Паўлінка, выглядаеце?

П а ў л і н к а. Таго ж — нежанатага ды багатага.

З’ЯВА II

Тыя ж і А д о л ь ф Б ы к о ў с к і.

С ц я п а н (*спатыкаючы Адольфа ў дзвярах*). А-а! Нарэшце з’явіўся, дарагі госцік! Што ж гэта, каханенькі, родненькі, так доўга чакаць на сябе нас заставіў?

А д о л ь ф (*вешаючы паліто на сцяне каля парога*). Пахвалёны ў хату!

К о л ь к і г а л а с о ў. Навекі! Навекі!

А д о л ь ф (*вітаючыся са Сцяпанам*). Выбачайце, што трохі прыпазніўся. Але гэта вінават мой жарабец. Як панёс з гары, што каля Прытыкаў, — і мяне выкінуў, і вось зламаў, так што аж мусіў другую каламажку ўзяць; праз тое і замарудзіў.

А д з і н з м у з ы к а ў (*убок да другога*). Каб ён толькі дыхаў. Які яго чорт нёс! Прыстаў конь, ды ўсё тут.

Д р у г і м у з ы к а. Няўжо ж што. У мае вочы заплаціў вясной за нейкую здыхляціну трыццаць рублёў, і тая ўжо скарэй яго панясе.

С ц я п а н (*да Адольфа*). Проша ж, проша далей, сюды, дзе бліжэй кут і дзе ўсе тут.

А д о л ь ф. Дзякую, дзякую, вашэці. Проша са мной клопату не рабіць.

Ідзе і з усімі вітаецца; Альжбету цалуе ў руку, стоячы к ёй бокам і не згінаючыся.

А л ь ж б е т а. Проша пана Адольфа, проша за стол! Можа, вып’еце гарбаты і чаго закусіце? (*Да Паўлінкі.*) Паўлінка, налі пану Быкоўскаму гарбаты!

А д о л ь ф (*сядаючы за стол з другога канца ад музыкаў і закурваючы папяроску*). А што ж у васпанства добрага чуваць?

¹ *Не луча* — тут: не трапіць.

С ц я п а н (*прысаджваючыся да стала*). Ды што ў нас чуваць? Старая баба не хоча здыхаць, а маладая — замуж ісці.

А д о л ь ф (*самадавольна*). Хе-хе-хе! Старую трэба пшыдусіць, а маладую пшымусіць.

А л ь ж б е т а (*да Сцяпана*). А, ваша, схадзі паглядзі, ці добра прывязаны конь пана Быкоўскага.

А д о л ь ф. Не турбуйцеся. Я яго добра прывязаў.

С ц я п а н. Каханенькі, родненькі, хоць і прывязаў, але сена, пэўна, не даў. У нас так: госць як папала, а жывёліну дык трэба добра дагледзець. (*Выходзіць.*)

З'ЯВА ІІІ

Тыя ж без С ц я п а н а.

П а ў л і н к а (*стаўляе перад Адольфам гарбату і сама садзіцца воддаль*). Што ж гэта пана Адольфа конь хацеў разнясці?

А д о л ь ф. А як жа! Тры сотні вясной заплаціў і толькі клопату нажыў. Але ў мяне ўсё так! Каровы мае кожная варта па якой сотні рублёў; як загілююць летам, дык і на добрым кані іх не ўгоніш.

П а ў л і н к а (*хітравата*). Пэўне і авечкі ў пана Адольфа таксама гілююць?

А д о л ь ф. А так, так! Маю пятнаццаць старых і дваццаць маладых. Як ударыць гарачыня, дык яны чуць не ўсе чыста круцяцца на адным месцы.

П а ў л і н к а (*ідучы па гарбату для сябе, убок*). Матыліцы авечак мучаць, як і сам тут (*паказваючы пальцамі на сваю галаву*) матылі мае, а думае, што яны зыгуюць.

А л ь ж б е т а. Якія ж сёлета ўраджаі ў пана Адольфа?

А д о л ь ф. А нішто сабе. (*Відам лгучы.*) Жыта нажаў коп са дзвесце, аўса таксама са дзвесце, ячменю — з сотню.

А д з і н з г а с ц е й. А колькі ж у пана зямлі?

А д о л ь ф. Валокі¹ з паўтары добрыя будзе.

Г о с ц ь. І лес ёсць?

А д о л ь ф (*абціраючы хустачкай лоб*). А як жа — ёсць: з паўвалакі, калі не болей. Сосна ў сасонку!

Г о с ц ь. І сенажаць ёсць?

¹ *Валóка* (устар.) — мера зямлі, роўная прыкладна 21,36 га.

А д о л ь ф. Ёсць, ёсць! Над самай рэчкай, таксама з паўвалочку.
Мурог, як шафран.

М у з ы к а. Дык у пана ўсяго з паўвалочку ворнай зямлі?

А д о л ь ф. Н-нуу, так! З добрую паўвалочку!

А л ь ж б е т а. У нас ворнай зямлі, мусіць, і са тры валокі будзе,
і то мы столькі не нажалі.

П а ў л і н к а (*сеўшы з гарбатай пры сталае*). Пан Адольф лепшы,
відаць, за нас гаспадар.

А д о л ь ф. О, у мяне гаспадарка ні ў чым не зблыша. У мяне жон-
ка і то будзе лепшая, як у ва ўсіх.

А д з і н з г а с ц е й. Каб толькі не ўдалася наравістая.

П а ў л і н к а. Цікавасць, ці пан Адольф ужо затаргаваў сабе якую?

А д о л ь ф. Гэта пакуль што сакрэт.

П а ў л і н к а. А мне пан Адольф скажа?

А д о л ь ф. Так. Але перш тату і маме, а пасля ўжо і васпані на
самае вушка.

П а ў л і н к а (*беручы ў яго шклянку*). Добра, добра! Пан Адольф
як ведаў, што я трохі глухавата.

А д о л ь ф. Глухавата?!

П а ў л і н к а (*ідучы па гарбату, убок*). Трэба шэршня за нос па-
вадзіць, каб і дзясятаму загазаў, як жонкі купляць.

А л ь ж б е т а. Пан Быкоўскі, здаецца, у нас першы раз?

А д о л ь ф. А так — першы!

А д н а з г а с ц е й. Дык пану трэба даць пацалаваць старую бабу.

А д з і н з г а с ц е й. Пан Адольф толькі да маладых ды багатых
лас, а старыя ў яго ў рахунак не йдуць.

А д о л ь ф. А праўда, праўда! Я толькі да маладых маю імпэт.

А л ь ж б е т а (*убок*). І дурны ж ён, як відаць.

П а ў л і н к а (*падаючы гарбату Адольфу*). Да каго гэта маеце
такі імпэт, да дарагіх кароў ці дарагіх кабыл?

А л ь ж б е т а. Ды не! Пан Быкоўскі мае імпэт толькі да маладых
дзяўчат.

А д о л ь ф (*п'ючы гарбату*). Але ж, але. Толькі да маладых
дзяўчат.

П а ў л і н к а. А кільчака часам з гэтага не нагоніце на язык?

А л ь ж б е т а. Што ты?! Ці ж пан Быкоўскі конь?

Музыка (*убок да другога*). Конь не конь, а як відаць, дык быдлё парадашнае.

Адольф (*да Паўлінкі*). Панна Паўлінка дык усё мне капліменты гавора.

Паўлінка (*рассеяна*). Ага! Капліменты. (*Да музыкаў.*) Мацуйцеся, мацуйцеся, музыканцікі. А то ўжо ногі чэщуцца. Так і хочацца з панам Адольфам сыпнуць лявоніху.

Адольф. Фі! Я такіх мужыцкіх танцаў не гуляю.

Музыка (*да Паўлінкі*). Дзякуем! Ужо як належыць сабраліся, цяпер можам і рэзнуць штоколечы для паненкі. (*Садзяцца на свае месцы і зводзяць інструменты.*)

Паўлінка (*да Адольфа*). А якія ж вы танцы гуляеце?

Адольф. Гэрц-польку, падзі-спаць, манчыз, падзі-кварту. (*Выходзячы з-за стала, цалуе Альжбету ў руку, да Паўлінкі.*) Ну, што ж? Можа, мы з паненкай папрабуем?

Паўлінка. Калі ж я гэтых мудрых танцаў не толькі што не ўмею, але ніколі нават іх і не бачыла.

Адольф. Не бойцеся! Я на ўсе лады выўчу паненку скакаць. (*Бярэ Паўлінку як да танца, да музыкаў.*) Зайграйце нам гэрц-польку!

Музыка. Мы гэтага не ўмеем.

Адольф. Ну, дык падзі-спаць!

Музыка. Першы раз чуем.

Адольф. А можа, падзі-кварту знаеце?

Музыка. І гэта першы раз чуем.

Паўлінка (*як бы бядуючы*). А-ей-ей! Вось табе і на! Так і не наўчуся гэтых панскіх танцаў.

Адольф. Не бядуйце вельмі. Я буду вытылінгіваць на язык, а васпанна толькі прыслухоўвайся ды вырабляй нагамі так, як і я.

Паўлінка. Значыцца, будзем гуляць пад язык.

Смех. Адольф іграе на язык і без толку выкручваецца з Паўлінкай.

Адольф (*паказваючы*). Вось так, вось так! Правую нагу сюды, а левую туды. Галава ў левы бок, а задам пад парог, ды вось так!.. Раз, два, тры, то направа, то налева...

Усе прыглядаюцца да іх і смяюцца.

З'ЯВА ІV

Тыя ж і Пранцісь, Агата, Сцяпан.

Пранцісь (*п'яны*). Пахвалёны Езус. Вось-цо-да, пане дабрудзею.

Колькі галасоў. Навекі! Навекі!

Пранцісь (*глянуўшы на Паўлінку і Адольфа*). А гэта што такія, сабственна, за выкрутасы, як у цырку ці ў сумашэдшым доме?

Адзін з гасцей. Гэта пан Быкоўскі навучае панну Паўлінку навамодным танцам.

Пранцісь і Агата распранаюцца.

Пранцісь. Можна, можна далей круціцца, як у хваробе святога Лявэнтага. Далей, далей! Раз, два, тры, вось-цо-да!

Адольф (*далей паказваючы Паўлінцы*). Вось як, вось так! То направа, то налева. Раз, два, тры! То туды, то сюды, ножка ў ножку, раз, два, тры!

Паўлінка (*вырываючыся*). Не, такі нічога не выйдзе. Не кемкая я да навукі.

Адольф (*садзячы Паўлінку*). Гэта толькі трудна першы раз, а пасля пойдзе ўсё гладка, як пугай высмаліць!

Ходзіць па хаце, махаючы каля твару хустачкай. Пранцісь, Агата і Сцяпан садзяцца за стол; Альжбета падае ім гарбату.

Пранцісь (*закурваючы люльку са Сцяпанам*). Собственна, пане дабрудзею, кабыла заблудзіла і праз тое трохі спазніліся. Але гэта глупства, глупства! Яшчэ парой будзе, вось-цо-да.

Агата. Якое чорта заблудзіла! Пакуль аб'ехаў, тудэма-сюдэма, усю ваколіцу, як пагарэлец, дык і поўнач чуць не агарнула. Тудэма-сюдэма, усё гары тэй сабе шукаў.

Пранцісь. Ты, баба, сабственна, маўчы, вось-цо-да! Ты нічога ніколі не кеміш, а я маю розум спрытны. Я, пане дабрудзею, Барнашоў, дзе пайшоў, там і прайшоў. (*Да гасцей.*) А вы, маладзічкі, не зважайце, вось-цо-да, ды танцуйце, пане дабрудзею, пакуль казінец¹ не ўбіўся ў ногі.

¹ *Казінец* — хвароба, скрыўленне ног.

Паўлінка. А праўду дзядзька кажа. Будзем гуляць, нашто дарма час марнаваць! *(Да музыкаў.)* Зайграйце, калі ласка, польку, але такую, як ведаеце... каб аж свет хадыром пайшоў!

Музыкі іграюць польку; усе, апрача старых, танцуюць: Адольф з Паўлінкай, другія госці — хто з кім. За сталом Пранцісь са Сцяпанам частуюцца гарэлкай з пляшкі, якую першы прынёс з сабою.

А д о л ь ф

(танцуючы, прыпявае)

Танцовала рыба з ракем,
А пятрушка з пастарнакем,
А цыбуля дзівовала,
Цо пятрушка танцовала...

Паўлінка

(адпяваючы)

А на печы, на лучыне,
Дзеўкі грошы палічылі;
Налічылі паўталера
Дый купілі кавалера.

А д о л ь ф

Дзяўчынэчка суха, бледна,
Я да тебе ў госці еду,
І конікаў не жалую,
Ушыстку ночку машырую.

Паўлінка

У гародзе ячмень родзіць,
А да мяне Якім ходзіць.
Радзі, радзі, ячмень гусцей, —
Хадзі, хадзі, Якім, часцей!

А д о л ь ф

Сядзіць голуб на галіне,
Салавей на ветке;
С аднэй дзевушкай гуляю,
Другая в прыметке.

Паўлінка

Ажаніся, не лянiся, —
Будзеш панаваці:
З аднэй будзеш свiннi пасвiць,
З другой — заганяці.

Адольф

Наша поле камяніста —
Нi праехаць, нi прайсці.
Нашы дзевачкi фарсісты —
Нельга кiм i падысці.

Паўлінка

Я фарсуха, ты католік;
Не руш мяне за падолік, —
Мой падолік шоўкам шыты,
Хто палезе, будзе біты!

Сцяпан (*як сціхла гульня*). Брава, брава, пан Адольф! Складзен да танцаў, як, не раўнуючы, закрыстыян да ружанцаў¹.

Пранцісь (*пацягваючы з пляшкі*). Глупства, глупства, вось-цо-да! Собственно, хоць у кішэні пуста, затое ногі сыплюць густа. Каб яму яшчэ ды мой розум растропны, дык зусім было б добра, пане дабрудзею.

Агата. Кiнь ты ўжо, тудэма-сюдэма, плявузгаць, як латак у млыне! Гуляюць — няхай гуляюць; ты сваімі качэргамі так не патрапіш.

Альжбета (*да Пранціся*). Можа б, чаго, сватка, закусілі?

Пранцісь. Глупства, вось-цо-да. Собственно, закушу, закушу. (*Да гасцей.*) А вы, пане дабрудзею, забаўляйцеся, пакуль гаспадар вон з хаты не гоне, вось-цо-да.

Паўлінка (*да Адольфа*). Можа, пан Адольф, спяеце нам штоколечы? Я чула, што вельмі пекны голас маеце.

Адольф (*астанаўліваючыся*). Э-э, які там пекны! Ось так сабе! Канешне, лепшы, як у iншых.

Колькі галасоў. Дык проша спець. Мы ўсе просім.

Адольф. Калі ўжо так пекна просіце, дык можна. А якую ж бы панна Паўлінка хацела?

¹ Як закрыстыян да ружанцаў — тут: заўзяты, ахвотны.

П а ў л і н к а. А ўсё роўна, хоць якую! Ну, якая лепей у пана Адольфа выходзе.

А д о л ь ф (*пяе няскладна, махаючы хустачкай па твары*).

Плывае голэмбі,
Летае лабэндзі;
З нашэго каханья,
Пэўна, ніц не бэндзе.

П а ў л і н к а. А такі ж нічога не будзе.

А д з і н з г а с ц е й. Ці ж гэта «голэмбі» плываюць, а «лабэндзі» лятаюць?!

А д о л ь ф. Ну, калі перабіваеце, дык саўсім не буду пець.

А л ь ж б е т а. Хай пан Быкоўскі на іх не зважае ды пяе; ведама, — блазнота, што яны знаюць!

П а ў л і н к а (*паглядзеўшы ў акно*). Выбачайце, пан Адольф! У мяне няўмысле вылецела слаўцо.

К о л ь к і г а л а с о ў. Выбачайце, выбачайце! Просім, просім. Больш не будзем!

П р а н ц і с ь. Собственно, пане дабрудзею, завядзі яшчэ сваю шарманку: яна ў цябе прост, як грамафон, вось-цо-да, трубіць.

А д о л ь ф. Ну, ужо буду! Але калі яшчэ хоць раз перапыніце, тады загневаюся і саўсім кіну пець. Пейце тады самі!

К о л ь к і г а л а с о ў. Не, не! Не будзем!

А д о л ь ф (*пяе*).

Гляжу я без толку на хладную шаль,
І чорную душу церзае печаль.

П а ў л і н к а (*душачыся ад смеху*). Ці ж у пана Адольфа чорная душа?

А д з і н з г а с ц е й. Нашто ж глядзіш на яе, пан, без толку?

А д о л ь ф (*насупіўшыся*). Болей пець вам не буду, хоць на каленях прасіце. Пейце сабе самі, калі такія разумныя! (*Садзіцца*.)

П а ў л і н к а. Дык і спяём, калі пан Адольф такі някемкі, што нават жартаў не разумее. (*Убок*.) Эх, скарэй бы ўсё гэта скончылася!

А д з і н з г а с ц е й. А такі ж спяём, і ўсе разам.

П а ў л і н к а (*да Адольфа хітравата*). А пан Адольф нам паможа?

А д о л ь ф. Ані думаў.

К о л ь к і г а л а с о ў. А што мы спяём?

Паўлінка. «Дый куды ж ты, дуб зялёны, пахінаешся?..»

Адольф. Фі, мужыцкая!

Паўлінка. А пан Адольф, можа б, хацеў, каб завялі якога манчыза?!

Пранцісь. Собственно, вась-цо-да, калі такой панскай натуры, дык пазатыкай кудзеляй вушы, пане дабрудзею.

Сцяпан (*да Пранціся, ціха*). Каханенькі, родненькі, не кра-тайце яго! Ён, бачыш, як я ўжо і казаў, масціцца да маёй Паўлінкі. Як будзеш яму наругацца, дык гатоў яшчэ адбіцца, а я яго стараюся прыручыць.

Паўлінка. Ну, дык што? Згода на гэту?

Колькі галасоў. Згода, згода! А пасля другую.

Паўлінка. Толькі не збівацца з толку. Глядзець, як буду я рукамі тахты адбіваць.

Колькі галасоў. Добра, добра!

Пяюць. Паўлінка, сумна ўсміхаючыся, дырыжыруе, пасля і Пранцісь падыходзіць і пляшкай адмахвае тахты; музыкі такжа сваёй іграюць.

Дый куды ж ты, дуб зялёны,
Пахінаешся?
Дый чаго ж ты, мой міленькі,
Задумляешся?

Пранцісь (*як перасталі пець*). А цяпер, вась-цо-да, «Як жа мне не пець», пане дабрудзею.

Адольф. Ізноў мужыцкую?

Пранцісь. Але, мужыцкую, але, вась-цо-да! А васпан, собственно, сваю панскую схавай свінням на снаданне.

Агата (*падыходзіць і цягне Пранціся за полы*). Кінь ты ўжо, тудэма-сюдэма, з поля сходзіць!

Пранцісь. Вась-цо-да, адчапіся ад мяне, пане дабрудзею!

Паўлінка. Ну, будзем пець «Як жа мне не пець, як жа не гудзец?..».

Пяюць, як першую.

Пранцісь (*як скончылі*). А цяпер, собственно, «Чачотачку», пане дабрудзею.

Колькі галасоў. Чачотачку, чачотачку! (*Пяюць чачотачку.*)

Спарадзіла чачотачка семера дачок,
Спарадзіла невялічкіх семера малых...

А л ь ж б е т а (*як сцiхлі*). Аддыхніце, міленькія, хоць трохі, а то замарыліся дужа. (*Да Пранціся.*) Хадзіце, сваток, за стол, ды, можа, чаго закусіце, бо і ты ж памагаў.

П р а н ц і с ь (*сядаючы*). Собственно, глупства, вось-цо-да. Маладым трэба паказаць, паказаць, пане дабрудзею, а яны ўсё патрапяць... правільна толькі навучыць іх. (*Папіваючы з пляшкі, да Сцяпана.*) А ты, сват, трымайся, вось-цо-да. Ім не дам, яны маладзічкі яшчэ, паспеюць.

С ц я п а н. А праўда, праўда, сватка! Яшчэ іх пара не ўцякла. (*Выпівае.*)

П а ў л і н к а (*каля гасцей*). А што ж мы цяпер будзем рабіць? Ужо напаяліся, дык, можа, ізноў пагуляема?

П р а н ц і с ь (*закусваючы*). Собственно, пачакайце, я зараз скамандую, пане дабрудзею, за што і як узяцца, бо мой розум растропны, а вы нічога не ведаеце.

П а ў л і н к а. Ну, добра, пачакаем. (*Да Адольфа.*) Што ж гэта пан Адольф надуўся як мыш на крупы або як апошняе ў печ усыпаўшы?

А д н а з г а с ц е й. Пан Адольф, відаць, закахайся.

А д о л ь ф. Ну дык што, калі закахайся?

П р а н ц і с ь (*перажойваючы яду*). Собственно, цяпер, вось-цо-да, пойдзем лявоніху, пане дабрудзею!

У с е. Лявоніху! Лявоніху!

А д о л ь ф. Ізноў мужыцкае!

П а ў л і н к а (*да Адольфа*). А мы з панам Адольфам сыпнем лявоніху, сапраўды, сыпнем! Адпусціцеся на мяне, грэшную, болей ці ўдасца так весела з вамі паскакаць.

А д о л ь ф. Ды я ўжо вельмі не гневаюся. Калі ўжо так хочаце, дык пойдзем, што ж там надта такое?!

П р а н ц і с ь (*да музыкаў*). Собственно, рэжце, пане дабрудзею! (*Да Альжбеты.*) А мы з сваццяй тупнем, вось-цо-да!..

С ц я п а н (*да Агаты*). А мы са сваццяй, каханенькая, родненькая! Музыкі іграюць лявоніху. Кабеты трохі ўпіраюцца, але пасля ідуць, за імі іншыя госці. Паўлінка з Адольфам.

П р а н ц і с ь

(прыпявае)

О, Лявоніха Сымоніха была,
Ды Лявону хлеба, солі не дала!
О, Лявоніха Сымоніха, а-ей!
Не хадзі ламаць капусткі маеі!

А л ь ж б е т а

Хоць капуста зарасла лебядою,
Не пайду яе палоць за табою.
Прападзі ты і з капустай сваёй,
Не сушы ты маладосці маёй!

С ц я п а н

О, Лявоніха, ты жонка мая,
Дый не мытую сарочку дала;
Не качаную, не мытую,
Толькі шоўкам абашытую.

А г а т а

А мой татка, дзевярусенька,
Вядзі мяне памалюсеньку.
Не вядзі мяне па пожынцы,
Вядзі мяне па дарожынцы;
Па пожынцы мае ножкі не йдуць,
Па дарожынцы дык самі бягуць.

А д о л ь ф

Як я бегаў, дык і бегаў,
Абы мілую праведаў;
Як каціўся, дык каціўся,
Абы к мілай прыхіліўся.

П а ў л і н к а

А калі ж я у матулькі жыла,
Як вішанька у садочку цвіла,
Дасталася злому духу — мужыку,
Ссушыў мяне, як ліпінку ў духу.

А д о л ь ф

Ты, бярозачка, бярозка мая,
Ты, бярозка, нецярэбленая;
Тваё лісце не сярэбранае,
Нашы дзеўкі непаседлівыя.

П а ў л і н к а

Не вядзі мяне ні ў лес, ані ў сад, —
Завядзі мяне к татульку назад;
Не вядзі мяне у лес, а ні ў бор, —
Завядзі мяне к татульку на двор!

П р а н ц і с ь (*як перасталі гульні, да Сцяпана*). Собственно, і дала ж твая баба мне дыхту, вось-цо-да. Аж лыткі трасуцца, пане дабрудзею.

С ц я п а н. І твая, каханенькі, родненькі, не адстала, — аж дыхавіцу чуць мне не нагнала.

А г а т а. Абодва вы кавалёвыя мяхі, тудэма-сюдэма, непаваротлівыя, дык і здаецца, што нехта вам дыхту нейкага даваў.

А л ь ж б е т а. А праўда, свацейка, праўда. Ім толькі каля пляшкі круціцца, а не з дарэчнымі жанкамі лявоніху ісці.

П р а н ц і с ь. Ага, собственно, добра, што свацейка, пане дабрудзею, успомніла. (*Дадае пляшку і частуецца са Сцяпанам*.)

П а ў л і н к а (*да Адольфа*). Ну, як жа пану Адольфу спадабаўся наш мужыцкі танец? Як я ўважаю, дык лепей у вас лявоніха выходзе, чымся тое нейкае «падзі-кварта». І прыпеўкі складныя знаеце.

А д о л ь ф (*нібы скромна*). А трохі ж нейкіх навучыўся калісь.

А д з і н з г а с ц е й. Пара нам і чэсць знаць! Пэўна, ужо каля поўначы матаецца.

К о л ь к і г а л а с о ў. Так, так, час рухацца дамоў!

П а ў л і н к а (*з аблягчэннем, убок*). Дзякуй богу!.. (*Да гасцей*.)
А можа б, яшчэ пагулялі?

А л ь ж б е т а. Каму далёка, то яно так, а каму блізка, дык не шкодзіць яшчэ пазабаўляцца.

К о л ь к і г а л а с о ў. Не! Не! Ужо час і пара!

П а ў л і н к а. Ну, дык хай музыкі на адходнае хоць марша зайграюць, каб весялей усім снілася і каб моцна, моцна ўсім спалася.

С ц я п а н. А гэта не шкодзіць. *(Да музыкаў.)* Што ж, каханенькія, родненькія, зайграйце, калі ласка, яшчэ што-колечы на адходнае дарагім госцікам, а там дзве дзюркі ў носе і сканчылося.

Музыкі іграюць марш. Госці апранаюцца, адвітваюцца і выходзяць, за імі — музыкі.

З'ЯВА V

Паўлінка, Адольф, Сцяпан, Альжбета, Пранцісь і Агата.

С ц я п а н. Вось і пацішэла трохі ў нашай хаце, няма ўжо каму скакаці.

П р а н ц і с ь. Собственно, глупства, вось-цо-да. Было шумна, пане дабрудзею, і будзе шумна!

А г а т а. А так, так, тудэма-сюдэма, як будзе вяселле ў Паўлінкі.

П а ў л і н к а. Э-э, майго вяселля ніколі не будзе, значыцца, і шумна не будзе!

А д о л ь ф. Ці ж у бацькоў маладога, паненка, думаеце, не хваце на вяселле?

П а ў л і н к а. Хваце не хваце, а такі вяселля майго ніхто не ўбача...

С ц я п а н. Гэта, каханенькая, родненькая, пабачым. Яшчэ я на тое ёсць, і ў сваёй хаце гаспадар, а не госць! Жыта повен аруд¹ і сала не адзін пуд.

П р а н ц і с ь. Собственно, глупства, вось-цо-да. Часам ці вяселле, ці павесіў — адно на другое, пане дабрудзею, выходзе.

А г а т а. А ты, «вось-цо-да», прыкусі свой язык і не тыцкайся, тудэма-сюдэма, туды, куды цябе не просяць. Напіўся, наеўся, дык і маўчы!

А л ь ж б е т а *(да Агаты)*. Што ж там, свацейка, такое? Сват жа нічога благога не кажа. *(Да Паўлінкі.)* Прыбірай ты ўжо, дзеткі, са стала.

П р а н ц і с ь. Собственно, ці свінні елі, ці шляхта папасавалася — гэтак, вось-цо-да, стол выглядае, пане дабрудзею.

П а ў л і н к а. Добра, мамка, зараз. *(Да Адольфа.)* А пан Адольф мне паможа!

А д о л ь ф. Калі патраплю, дык чаму ж не?

Прыбіраюць са стала; пасудак стаўляюць на табурэце, каля самавара.

¹ *Аруд* — засек, месца для збожжа.

А л ь ж б е т а. Вы бы, дзеткі, заняслі пасудак на тую палавіну.

П а ў л і н к а. Усё роўна, я пасля занясу сама, а цяпер... (*паглядаючы хітравата на Адольфа*) я баюся з панам Адольфам ісці адна на тую палавіну!..

А д о л ь ф (*несучы пасудак, убок*). Відаць, дзеўка ўлялюскалася ў мяне па самую шыю.

П а ў л і н к а (*ідучы да стала, убок*). І собіла ж Богу стварыць гэткую чапялу недарэчную!

П р а н ц і с ь (*да Паўлінкі*). А праўда, сабственно, лепш старожа, як варожа, пане дабрудзею.

А г а т а (*да Пранціся*). А ты, «старожа», не мялі попусту, а думай, як дахаты ісці.

П р а н ц і с ь. Пане дабрудзею, дык і пойдзем; што ж там, сабственно, такое.

Развітваюцца абое і выходзяць. Альжбета памагае прыбіраць са стала.

З'ЯВА VI

П а ў л і н к а, А д о л ь ф, С ц я п а н, А л ь ж б е т а.

П а ў л і н к а. Не так, пан Адольф, бярэш шклянкі; трэба вось як. (*Паказвае.*) Ну, і зграбны ж! Не раўнуючы — як вол да карэты.

А д о л ь ф. А панна Паўлінка ўсё капліменты мне гавора.

П а ў л і н к а (*убок*). Дурню плюнь у вочы, а ён скажа: дождж ідзе!

А л ь ж б е т а (*да Сцяпана, які клюе носам за сталом*). Што ты табаку важыш? Ідзі ды кладзіся спаць. Гэта ж табе тут не карчма!

С ц я п а н (*сонна*). Каханенькая, родненькая, я наважу, а ты купіш. Сон — някепская рэч. Для чаго калядкі — добрыя святкі, што пад'еў ды на палаткі. (*Вылазячы з-за стала, да Адольфа.*) Каханенькі, родненькі, выбачай... Забаўляйся тут з Паўлінкай, а я прыкархну трохі... Сягоння яшчэ досвіта мяне мая ўспарола. (*Адводзячы Адольфа ў старану.*) Ну, што? Як мая Паўліна... падышла пад мысль?

А д о л ь ф. О, важная маладзіца! Хоць сягоння гатоў з ёю жаніцца.

С ц я п а н. Ну так тупай каля яе; толькі смела; яна дзеўка падатлівая, хоць, можа, і мае трохі якіх мухаў у носе.

А д о л ь ф. Хэ-хэ-хэ! Я да ўсякай патраплю падлізацца.

С ц я п а н. Ну, дык падлізывайся, каханенькі, родненькі. (*Адвітваецца і ідзе ў бакоўку.*)

З'ЯВА VII

Паўлінка, Адольф, Альжбета.

Альжбета (*сціраючы стол*). А ты, Паўлінка, можа, у карты пайграеш з панам Адольфам?

Адольф. Ды і мне ўжо трэба збірацца дамоў.

Паўлінка. Ці ж пан Адольф рассыпаўся, што маніцёся збірацца? Заедзеце яшчэ; каня ж маеце не жартачкі!..

Адольф. О, конь мой добры!

Альжбета. Ну дык і чаго ж спяшацца?.. Нам, старым, як той кажа, такая рэч: пад'еў ды на печ.

Паўлінка (*убок*). Чаго добрага — значуе, вось будзе бяда! (*Голасна.*) А пагода сягоння нядрэнная. Нават месяц свеціць, што рэдка на Пакровы. Будзе добра для пана Адольфа дамоў ехаць.

Адольф. А хоць бы і дрэнная, дык мне блізка, жарабец мой умомант дамчыць.

Альжбета (*да Паўлінкі*). Ну, дык паглядзі ж ты, дзе карты, ды пазабаўляйцеся яшчэ трохі з панам Адольфам, бо я, мусіць, зраблю следам за дзедам. Трохі ж сягоння такі натупалася.

Адольф. Проша, проша, панічка! На нас, маладых, не зважайце.

Альжбета. А ўжо ж я такі і пайду.

Адольф (*цалуючы ў руку Альжбету*). Хутка і я паеду, вось толькі дам аднаго гаспадара панне Паўлінцы.

Паўлінка. Паглядзім — хто каму?!

Шукае карт. Альжбета выходзіць у бакоўку.

З'ЯВА VIII

Паўлінка, Адольф.

Адольф. Чаго паненка шукае?

Паўлінка. Таго, чаго яшчэ не маю, — карт.

Адольф (*глянуўшы на акно*). А вось яны, на акне.

Паўлінка (*убок*). Думала, што не ўбачыць; скарэй бы, можа, з хаты выпхнула, не найшоўшы карт. (*Да Адольфа.*) Ну, калі ёсць, дык будзем іграць. (*Паглядзеўшы ў акно.*) А ў што?

Адольф. У гаспадара.

Паўлінка. Гэта, значыцца, у дурня?

Адольф. Ну, гэта толькі мужыкі так гавораць. (*Раздае карты.*)

П а ў л і н к а. А як пан Адольф думаў, хто мы? То ж таксама мужыцкага роду.

А д о л ь ф. Першы раз чую!

П а ў л і н к а. Ды і пан Адольф таксама мужыцкага роду. (*Іграюць у карты.*)

А д о л ь ф (*здзіўлены*). І я?!

П а ў л і н к а. Але, але! Калісь былі ўсе мужыкі, ну дык цяпер кожны чалавек мужыцкага роду, хоць каторы і прыкідваецца панам ці графам. Ды і што гаварыць! Адам і Ева і то былі мужыкамі.

А д о л ь ф (*здзіўлены*). Адам і Ева?!

П а ў л і н к а. І Ной, і Езус...

А д о л ь ф. Што я чую? Адкуль гэта, панна Паўлінка, усё ведаеце?

П а ў л і н к а. Ого, не скажу!

А д о л ь ф (*просячы*). Проша сказаць.

П а ў л і н к а. Не тэй б'іце! Вот салапяка!

А д о л ь ф (*направіўшыся*). Ды скажыце!

П а ў л і н к а (*нецярыліва*). Ну, добра. Запытайцеся ў Якіма Сарокі: ён усё вам раскажа. (*Адольф праігрывае.*) Дурань пан! Дурань пан!

А д о л ь ф (*напраўляючы*). Гаспадар. (*Раздае карты.*)

П а ў л і н к а (*убок*). Які чорта гаспадар, калі дурань?

А д о л ь ф. Што панна Паўлінка кажа?

П а ў л і н к а. Кажу: але, гаспадар. (*Хвілю маўчаць. Паўлінка ўбок.*) Што тут гаварыць з гэтай вандзонкай. І трымае ж яго нядобрае! (*Да Адольфа.*) А ці, пан Адольф, жаніцца хочаце?

А д о л ь ф. Ой, страшэнна хачу. А панне Паўлінцы замуж хочацца?

П а ў л і н к а. Ого, яшчэ і як хочацца!.. Калі ўдасца, дык яшчэ і сягоння, можа, пайду.

А д о л ь ф. А я ж яшчэ з таткам і мамкай вашымі нічога аб гэтым не гаварыў.

П а ў л і н к а. Аб чым — аб гэтым?

А д о л ь ф. Ну, аб тым, як я жаніцца буду, а панна Паўлінка замуж ісці. (*Праігрывае.*)

П а ў л і н к а. Ізноў пан дурнем! Ізноў дурнем!

А д о л ь ф. Гаспадаром!.. (*Раздае карты.*)

П а ў л і н к а. А можа, ужо будзе? Нешта спаць як бы хочацца. (*Зявае, устае і паглядае ў акно. Убок.*) А што, калі не прыйшоў?

А д о л ь ф (*не пачуўшы*). Хто не пайшоў?

Паўлінка. Я кажу, каб хаця дождж не пайшоў. (*З удаванай жаласцю.*) Я так жалею, так жалею пана Адольфа, каб не замок, што аж тут нешта трасецца. (*Паказвае на грудзі.*)

Адольф. І я таксама панну Паўлінку жалею і цяпер, і потым.

Паўлінка. Калі гэта потым? Як пан Адольф яшчэ дурня возьме?

Адольф. Ды не! Тады, як будзем... як будзем... ну, як гэта сказаць?

Паўлінка. Ізноў скруціў! (*Папраўляе.*) Вось гэтак было, гэтак біць трэба, а з гэтай хаджу, і пан Адольф ізноў дурань, дурань, дурань!

Адольф. Гаспадар!

Паўлінка. Усё роўна: хоць гаспадар, але, як карты паказваюць, дык дурань!

Адольф. Хай будзе і так! Цяпер за тое, што панна Паўлінка мяне гэтак абыграла, вазьму ды паеду. (*Устае.*)

Паўлінка (*з аблягчэннем, убок*). Сабраўся-такі нарэшце.

Адольф. Дабранач панне Паўлінцы! Проша чакаць — я прыеду па канчатак.

Паўлінка. Забярыце лепей яго цяпер!

Адольф. Каго?

Паўлінка. Ды канчатак той.

Адольф. А панна Паўлінка ўсё жартуе. (*Адвітваецца. Выходзячы, убок.*) Вот так на ўсе бакі дзеўка! Адным словам, як сторублёвая кабыла. Гэткая — дыхт для мяне жонка!

З'ЯВА ІХ

Паўлінка адна.

Паўлінка (*неспакойна*). А той, можа, хай бы лепей і не прыйшоў. Так усё неяк у сярэдзіне трасецца... І нашто гэта я яму абяцала? Лепей было б пачакаць. Што тут рабіць? (*Ходзіць ад акна да акна і паглядае.*) Падшахнула ж мяне нядобрае на згоду прыстаць! (*Сумна-весела.*) А можа, не прыйдзе?.. (*Сумна.*) А калі не прыйдзе, то, значыцца, ён ужо мяне не любіць болей. Не, няхай прыйдзе лепей, а там — што будзе, то будзе. Трэба паваражыць. (*Стукае ў пальцы.*) Прыйдзе, не прыйдзе, прыйдзе, не прыйдзе, прыйдзе... (*Весела.*) Прыйдзе, прыйдзе! А цяпер — любіць ці не любіць? Ну, гэта трэба на карты паваражыць. (*Бярэ і перакідае карты.*) Любіць, не любіць, к сэрцу прыжме, к чорту пашле; любіць, не любіць, к сэрцу прыжме... (*Весела.*) Так,

так, любіць, к сэрцу прыцісне! Ну, раз карты гэтак паказалі, то трэба збірацца. Але мушу ўперад паслухаць, ці спяць старыя. (*Ідзе і падслухоўвае ў дзвярах бакоўкі.*) Спяць, ажно храпуць, як бы суконкі дралі. (*Падыходзіць, глядзіць у акно, задумваецца.*) Што тут узяць? Ага, трэба заглянуць у куфар. (*Адчыняе куфар, капаецца ў ім; дастае пацеркі і прымярае.*) Во! Гэта дык трэба забраць, — так мне з імі да твару ідзе. Ну, сукенку новую таксама трэба ўзяць. Усё гэта звязам у хустку. (*Расцілае хустку і складвае свае рэчы.*) А-а, і чаравічкі мушу забраць, бо ў чым жа я з ім бегаць буду? Шнуровачку такжа вазьму, бо хто ж яе тут будзе насіць?.. І-і! Ужо болей, здаецца, нічога. (*Звязвае і ідзе да ложка. Чуваць шорах за акном. Паўлінка сціхае.*) Ай, хтось там прыйшоў! (*Весела.*) Прыйшоў мой міленькі, прыйшоў! Такі карты праўду паказалі. (*Ідзе да акна.*) Хто там?

Г о л а с з - з а а к н а (*прыдушаны*). Я!.. Я!..

П а ў л і н к а (*углядаючыся ў акно, убок*). Нічагутанькі не відаць! Цёмната страшэнная! (*У акно.*) Хто — я?

Г о л а с. Я!.. Я!.. Ну, ці ж не пазнала?

П а ў л і н к а. Пачакай минутку. Вось я зараз. Толькі падушачкі звязу і коўдру.

Г о л а с. Ды мне нічога не трэба!

П а ў л і н к а. Мала што не трэба, а я вазьму... (*Хутка ідзе да ложка, звязвае падушкі і коўдру ў поцілку.*) Ну, ужо гатова! (*Адчыняе акно і выкідвае вузлы.*) Пераймай, а зараз — і мяне! (*Да сябе.*) Трэба з бакоўкі ўзяць верхнюю вопратку і хустку, толькі б хаця ж старыя не прабудзіліся. (*Зніжае агонь у лямпе і ідзе ў бакоўку. Па нейкім часе выходзіць стуль адзеўшыся.*) А цяпер і сябе трэба выкінуць! (*Шыбка ідзе к акну. Чуваць шорах у бакоўцы.*) Ай, нехта ўстаў!

З'ЯВА X

П а ў л і н к а, С ц я п а н.

С ц я п а н (*выбгае з бакоўкі, ахінуўшыся коўдрай*). Хто тут? Хто тут лазіць апоўначы? Альжбета! Альжбета! Хутчэй сюды! (*Паўлінка, перахрысціўшыся, кідаецца ў акно. Сцяпан убачыў.*) Гвалт! Злодзей! (*Бяжыць да акна і хапае Паўлінку за ногі.*) Альжбета! Скарэй сюды! Стрэльбу хватай!

З'ЯВА ХІ

Паўлінка, Сцяпан, Альжбета.

Альжбета (*выбягае, як Сцяпан, акрыўшыся коўдрай; уся трасецца*). Матачка найсвентшая! Што тут робіцца?! (*Мацае па сцяне*.) Зараз, зараз нясу стрэльбу. (*Хватае за гіру ад гадзінніка, гадзіннік з грохатам валіцца са сцяны і разбіваецца*.) Ай, што ж я нарабіла!

Сцяпан (*трымаючы Паўлінку за ногі, да Альжбеты*). Куды цябе немач уперла? Падкруці хутчэй кнот ды памажы цягнуць!..

Альжбета (*бяжыць к лямпе*). Ужо, ужо!

Паўлінка (*перавесіўшыся праз акно*). Цягні, братка, ямчэй!

Альжбета (*падкруціўшы кнот і бегучы к Сцяпану*). Божухна мой! Гэта ж Паўлінка! Скуль ты ўзяў таго злодзея?

Сцяпан. Каханенькая, родненькая, не мялі языком ды вось памагай цягнуць; там нейкі гад яе за рукі трымае.

Паўлінка. Мацней, мацней, браток!

Альжбета (*памагаючы Сцяпану цягнуць*). Што ты, дзеткі, здурэла, ці што?.. (*Сцягваюць Паўлінку з акна на хату*.)

Сцяпан. Ты гэта, каханенькая, родненькая, куды намелася ляцець?

Паўлінка (*апіраючыся рукой аб стол, патупіўшыся*). Я... я... хацела замуж ісці!

Сцяпан і Альжбета. Праз акно?!

Паўлінка. А што ж, калі татка і мамка праз дзверы не пускаеце.

З'ЯВА ХІІ

Тыя ж і Пранцісь, Адольф, Агата.

Пранцісь (*без шапкі ўвальваецца ў хату, трымаючы за каўнер Адольфа*). Собственно, пане дабрудзею, злодзея, злодзея злавіў, вось-цо-да.

Агата (*цягнучы вузлы*). А як жа, тудэма-сюдэма, з гэтымі катомкамі каля вашага акна капаўся.

Паўлінка, Сцяпан і Альжбета. Пан Быкоўскі?

Пранцісь. А так, так, пане дабрудзею. Адольф, Адольф! Злодзей, собственно, вось-цо-да!

Сцяпан (*да Адольфа*). Дык гэта ты мне хацеў дачку ўкрасці, зладзюга, каханенькі, родненькі!

А д о л ь ф (*заікаючыся і не разумеючы, у чым рэч*). Я... я... збіўся тут каля саду з дарогі, дык хацеў у панны Паўлінкі запытацца праз акно, кудой выехаць...

П р а н ц і с ь. Собственно, злодзей, злодзей! Вузлы з хаты праз акно павыцягваў. Можа, і шапку маю ўкраў.

А г а т а. Ты зараз, п'яніца, тудэма-сюдэма, і галаву забудзешся. Гэта ж аж дамоў давалокся і тады толькі агледзеўся, што шапкі забыўся.

П р а н ц і с ь. Собственно, а баба нашто — каб усяго пільнавала. Але злодзея, пане дабрудзею, злавіў, злавіў, вось-цо-да.

С ц я п а н (*да Паўлінкі*). Дык гэта ты, каханенькая, родненькая, за яго хацела замуж уцякаць, як даведалася, што гэнага гада, гэнае плюгаўства за афішкі арыштавалі?

П а ў л і н к а (*глуха*). Божухна мой, божа! Якімку арыштавалі!

С ц я п а н (*самадавольна*). Хе-хе-хе! Ужо гэтае мужыцкае насенне не будзе больш нашых сцежак паганіць.

П а ў л і н к а. Якімку арыштавалі! Майго саколіка ненагляднага арыштавалі.

С ц я п а н (*да Адольфа*). А ты, каханенькі, родненькі, негадзяй, вірутнік з-пад цёмнай гвязды, вон з маёй хаты, каб твая і нага тут не была! Не мог, як трэба, па-хрысціянску — са сватам, з заповедзямі маю дачку ўзяць, але, як злодзей, хацеў праз акно вывалачы! Вон! Вон!

А д о л ь ф. Я... я... толькі хацеў дарогі запытацца...

П р а н ц і с ь (*развязваючы вузлы*). Собственно, злодзей, пане дабрудзею! Падушкі і сукенкі дзявочыя праз акно пакраў. К урадніку, марш! К урадніку, гіцаль, вось-цо-да!

П а ў л і н к а. Якімку арыштавалі! Маю зорачку ясную арыштавалі. (*Дзіка.*) Ха-ха-ха! Звяры сляпыя!

Як сноп валіцца на зямлю. Суматоха. Крыкі: «Вады! Вады...»

П р а н ц і с ь. Собственно, пане дабрудзею, у мяне ёсць кроплі. (*Дастае з кішэні пляшку і пырскае ў твар Паўлінцы гарэлкай.*)

А г а т а (*кідаючыся да Пранціся*). Тудэма-сюдэма, апалеў!..

С ц я п а н (*панура*). Каханенькія, родненькія, дзве дзюркі ў носе і сканчылося.

З а с л о н а

Пытанні да першага акта п'есы

1. Ці захацелася вам пасля знаёмства з твораў Янкі Купалы наведаць спектакль «Паўлінка» і чаму?
2. Падбярыце эпітэты да назвы п'есы. Якой вам уяўляецца Паўлінка пасля прачытання твора?
3. Чаму Паўлінка і Якім Сарока сустракаюцца ў сакрэце ад бацькоў?
4. Якія выказванні і ўчынкi Паўлінкі сведчаць пра тое, што яна кахае маладога настаўніка?
5. Па якіх каларытных выслоўях можна пазнаць Сцяпана Крыніцкага і Пранціся Пустарэвіча?
6. Як ставіцца Паўлінка да сваіх бацькоў? Аб чым гэта сведчыць?
7. Падрыхтуйце эскізы афішы да спектакля «Паўлінка».

Пытанні да другога акта п'есы

1. Знайдзіце ў тэксце другога акта п'есы матэрыял, неабходны для характарыстыкі Адольфа Быкоўскага, Сцяпана Крыніцкага, Пранціся Пустарэвіча, падкрэсліўшы пыхлівасць, духоўную абмежаванасць засцяпковай шляхты.
2. Складзіце план характарыстыкі аднаго з персанажаў камедыі і падрыхтуйце вуснае паведамленне пра яго.
3. Пазнайце героя па яго характарыстыцы ў тэксце п'есы (трэнажор «Героі камедыі Янкі Купалы “Паўлінка”»). Каму з герояў аўтар сімпатызуе, а каго асуджае, высмейвае?
4. Якімі прыёмамі і сродкамі ствараюцца смешныя, камічныя сцэны, вобразы герояў? Прыведзіце прыклады.
5. У якой яшчэ добра вядомай вам п'есе, вывучанай у VIII класе, героі танцуюць і спяваюць «Лявоніху»? Аб чым сведчыць выкарыстанне такой мастацкай дэталі?
6. Якія іншыя драматычныя творы вы чыталі або глядзелі ў тэатры, па тэлевізары? Якіх беларускіх драматургаў, артыстаў вы ведаеце?

Пра татыпам і адной з першых выканаўцаў ролі Паўлінкі была Паўліна Мядзёлка (гл. уклею), да якой Янка Купала адчуваў вялікую сімпатыю і ў гонар якой назваў свой твор. Пад уплывам пісьменніка П. Мядзёлка ўдзельнічала ў рабоце Беларускага музычна-драматычнага гуртка, іграла ў іншых купалаўскіх п'есах. Першыя пастаноўкі камедыі адбыліся ў 1913 г. у Вільні і Пецярбургу і карысталіся вялікай папулярнасцю.

З 1920 г. па сённяшні дзень спектакль «Паўлінка» ідзе на сцэне Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы і адкрывае кожны тэатральны сезон. У пастаноўцы заняты лепшыя актёры, а выступіць у ролі Паўлінкі лічыцца вялікім гонарам. З нязменным поспехам спектакль вытрымаў звыш дзвюх тысяч паказаў.

Спадзяемся, што вы бачылі гэты тэатральны спектакль або яго запіс. Выкажыце меркаванне пра ролю Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы ў пашырэнні культурнага і гістарычнага кругагляду, ва ўсведамленні нацыянальнай ідэнтычнасці беларусаў.

Пытанні да ўсяго твора

1. Да якога жанру адносіцца твор Янкі Купалы «Паўлінка»? Абгрунтуйце свой адказ.
2. Знайдзіце ў творы прыклады камічнага паказу персанажаў. Вызначце, дзе смех нязлосны (іронія), а дзе — надзвычай востры, з'едлівы (сарказм).
3. Зрабіце вуснае паведамленне на тэму «Што з'яўляецца галоўнай перашкодай на шляху Паўлінкі да шчасця?».
4. Падрыхтуйце да інсцэніраванага паказу ўрывак з камедыі «Паўлінка». Падумайце, як аформіць сцэну, апрануць выканаўцаў. Звярніце ўвагу на фотаздымак са спектакля «Паўлінка» (гл. уклепку).

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ ДА РАЗДЗЕЛА

1. Чым адрозніваюцца драматычныя творы ад эпічных і лірычных?
2. Якімі сродкамі і прыёмамі паказу жыцця вызначаюцца драматычныя творы?
3. Назавіце асноўныя жанры драмы. Чым яны адрозніваюцца адзін ад аднаго ў паказе жыцця і герояў?
4. Разгадайце крыжаванку «Драматычныя жанры. Тэрміны».
5. Прыгадайце знакамітых беларускіх і рускіх драматургаў. Назавіце вядомыя вам творы гэтых аўтараў або пастаўленыя па іх спектаклі, знятыя кінафільмы.
6. Напішыце водгук на прагледжаны вамі спектакль ці фільм.

